

SMANJENJE RIZIKA OD ELEMENTARNIH NEPOGODA U OBRAZOVNO-VASPITNIM USTANOVAMA

Predlog vannastavnih aktivnosti za nastavnike
osnovnih i srednjih škola

SMANJENJE
RIZIKA
OD
ELEMENTARNIH
NEPOGODA
U
OBRAZOVNO-VASPITNIM
USTANOVAMA

Predlog vannastavnih aktivnosti za nastavnike osnovnih i srednjih škola

Save the Children

Save the Children je vodeća svetska nezavisna organizacija za decu.

NAŠA VIZIJA je svet u kojem svako dete ostvaruje pravo na opstanak, zaštitu, razvoj i učešće.

NAŠA MISIJA je podstaći pozitivne pomake u načinu na koji se svet odnosi prema deci i ostvariti trenutnu i trajnu promenu u njihovim životima.

SMANJENJE RIZIKA OD ELEMENTARNIH NEPOGODA U OBRAZOVNO-VASPITNIM USTANOVAMA

**Predlog vannastavnih aktivnosti
za nastavnike osnovnih i srednjih škola**

Izdavač:

Save the Children

Autorka:

Dragana Ćuk Milankov

Urednica:

Jelena Vranješević

Stručni konsultant:

Aleksandar Lazarević

Lektura:

Jelena Milentijević

Saradnici na programu:

Nastavnici iz OŠ „Prva obrenovačka osnovna škola“,

OŠ „Jefimija“, OŠ „Posavski partizani“

i Gimnazije u Obrenovcu

Dizajn:

Шкарт скок

Štampa:

Štampa Beograd

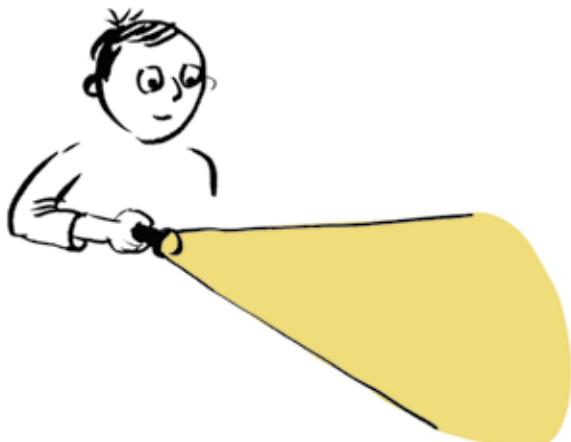
Tiraž:

800

Dragi nastavnici¹,

Ovaj priručnik ima za cilj da vam pomogne u radu sa učenicima na temu bezbednosnog postupanja u situacijama elementarnih nepogoda.

Kao što i sami znate, elementarne nepogode ne možemo uvek da predvidimo – uglavnom se dešavaju iznenada, mogu nas zateći bilo gde i u bilo koje doba dana. One neće na isti način pogoditi sve sredine. Posledice zavise od osetljivosti i ranjivosti određene sredine: veće su u siromašnjim zemljama i lokalnim sredinama, pri čemu su deca posebno osetljiva i ugrožena grupa. Analize katastrofa u svetu pokazale su da je na posledice elementarnih nepogoda u najvećoj meri uticala niska svest i edukovanost društva, pogotovo u siromašnim zemljama i zemljama u razvoju. Iskustva u svetu pokazala su da spremnost za reagovanje u situacijama izbjivanja elementarnih nepogoda može da predstavlja razliku između života i smrti. Zbog toga mislimo da je veoma važno da svi stičemo znanja i veštine za snalaženje u vanrednim situacijama izazvanim elementarnim i drugim nepogodama, a pogotovo deca i mladi.

¹ Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu odnose se i na muški i na ženski rod.

Prioritetne oblasti DRR-a i Nacionalna strategija

Sendai okvir smanjenja rizika od katastrofa (DRR) određuje prioritete delovanja za period od 2015. do 2030. godine, koji se odnose na razumevanje rizika od katastrofa, jačanje sistema upravljanja rizicima od katastrofa, ulaganje u smanjenje rizika od katastrofa u cilju jačanja otpornosti, unapređenje spremnosti za delotvorno reagovanje u slučaju katastrofa, kao i izgradnju boljeg sistema od onog pre katastrofe u toku obnove, sanacije i rekonstrukcije.

Nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama, koju je Narodna skupština Republike Srbije donela 2011. godine i koja je u skladu sa Hjogo okvirom za akciju 2005-2015, definiše stratešku oblast 3 – koristiti znanje, inovacije i obrazovanje u cilju izgradnje kulture bezbednosti i otpornosti na svim nivoima. Njom se definiše i krajnji cilj – razvijene svest i kultura bezbednosti građana u oblasti zaštite, spašavanja i smanjenja rizika od katastrofa.

Veoma dobro znate kako deca rado i brzo uče kada vide smisao učenja, kada im se sadržaj ponudi na interesantan način, koji je u neposrednoj vezi sa njihovim životnim iskustvom, kao i koliko je za proces njihovog učenja važna uloga odraslih. U kontaktu sa vama deca uče mnogo više od samog gradiva. Uče slušajući vas, gledajući vas, posmatrajući vas, a znanje i iskustvo koje im prenosite prevazilaze školski program. Uz vas razvijaju svoje stavove, sistem vrednosti i životne veštine koje ih oblikuju i prate kroz život.

Stoga verujemo da ćete biti dragoceni vodiči učenicima u oblasti smanjenja rizika od elementarnih nepogoda. Verujemo ne samo u vaše veštine prenošenja znanja već i u vaš entuzijazam i posvećenost deci.

Dobro došli!

S A D R Ž A J

UVOD	8
Kako se program razvijao?	8
Šta želimo da postignemo programom?	9

DEO PRVI – Teorijske osnove programa i način rada sa decom

I Učenje o smanjenju rizika u situacijama elementarnih nepogoda	12
Teme obuhvaćene programom	13
Forma edukativnog rada	13
O čemu treba voditi računa kada je reč o temama koje se u priručniku obrađuju?	15
II Formiranje i vođenje grupe	20
III Uključivanje roditelja	24
IV Razvijanje kulture bezbedne škole	26
V Povezivanje sa lokalnom zajednicom	30
VI Inkluzivnost	32

DEO DRUGI - Edukativne aktivnosti

I Mlađi osnovnoškolski uzrast	36
Požar	37
Zemljotres	44
Poplava	47
Klizišta i odroni	50
Plan evakuacije	54
Ekstremne temperature	56
Otpornost (rezilijentnost)	61

II Stariji osnovnoškolski uzrast	64
Požar	66
Zemljotres	70
Poplava	76
Klizišta i odroni	80
Plan evakuacije	82
Ekstremne temperature	84
Otpornost (rezilijentnost)	91
III Srednjoškolski uzrast	94
Mapiranje	96
Dramske tehnike	98
Vizuelne metode: Crtanje, vajanje, fotografisanje, snimanje video-kamerom	101
Istraživanje u zajednici	105
Vršnjačka edukacija	106
LITERATURA	110
PRILOZI	112

UVOD

Sigurnost i bezbednost ne dešavaju se sami od sebe, one su rezultat kolektivnog dogovora i društvenog ulaganja. Našoj deci, koja su najranjiviji građani društva, dugujemo život bez nasilja i straha.

Nelson Mendela

Kako se program razvijao

Želeli smo da aktivnosti predviđene priručnikom budu u što većoj meri prilagođene deci i mladima sa kojima radite. Stoga smo prvobitni koncept edukativnih aktivnosti testirali u saradnji sa školama iz Obrenovca. Trideset i dvoje učitelja i nastavnika osnovnih i srednjih škola (Prva obrenovačka osnovna škola, OŠ Jefimija, OŠ Posavski partizani i Gimnazija u Obrenovcu) obučeno je za rad sa učenicima na temu bezbednosnog postupanja u situacijama elementarnih nepogoda. Nakon obuke, nastavnici su tokom tri meseca izvodili radionice u svojim školama. Realizovali su ih prema scenariju koji je predviđen priručnikom, sa slobodom da unose izmene kako bi ih prilagodili svom iskustvu i grupi sa kojom rade. Sledеći povratne informacije nastavnika i učenika, prvobitni program je modifikovan i obogaćen interaktivnim aktivnostima preuzetim iz drugih programa, kao i novim aktivnostima koje su osmislili nastavnici.

Zahvaljujemo se nastavnicima iz Obrenovca na dragocenoj pomoći u razvoju ovog programa!

Šta želimo da postignemo programom?

Uključenost	– sva deca su uključena u program.
Sveobuhvatnost	– programom su obuhvaćene i škola, i porodica, i lokalna zajednica.
Participacija	– deca aktivno učestvuju i u sticanju znanja i u edukaciji svojih vršnjaka.
Efikasnost	– program razvija znanja i veštine, a uz to emocionalno osnažuje decu.
Hrabrost	– deca se podstiču da promišljaju probleme, da predlažu rešenja i sprovode ih.

Priručnikom smo želeli da ponudimo osnovu za uvođenje teme smanjenja rizika u situacijama elementarnih nepogoda kroz vannastavne aktivnosti u školama. On je osmišljen tako da pruža neophodne informacije i predloge aktivnosti koje se mogu sprovoditi sa učenicima, kao i dodatne sugestije za uspostavljanje obuhvatnog i održivog programa.

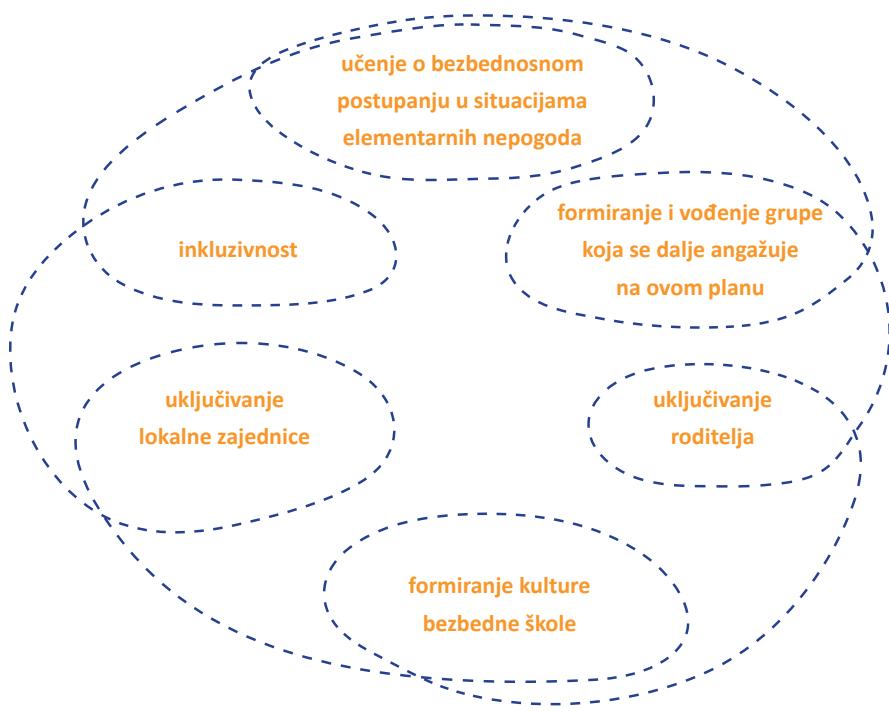
Edukativne aktivnosti omogućavaju učenicima da:

- Usvoje znanja o bezbednosnom postupanju u situacijama različitih elementarnih nepogoda koje mogu pogoditi Srbiju,
- Razviju veštine bezbednosnog postupanja,
- Emotivno ojačaju kako bi u situacijama elementarnih nepogoda mogli da zadrže prisabnost i primene stečena znanja i veštine.

Unapređenje bezbednosti dece ne završava se sticanjem znanja i veština da u kritičnim situacijama adekvatno postupe. Neophodno je da i samu školu učinimo bezbednijom sredinom, kao i zajednicu u kojoj deca žive. Stoga uspostavljanje programa smanjenja rizika u situacijama elementarnih nepogoda kao vannastavne aktivnosti u školama obuhvata:

- Edukaciju učenika,
- Formiranje i vođenje grupe učenika koja bi se dalje angažovala u radu na smanjenju rizika u situacijama elementarnih nepogoda,
- Uključivanje roditelja,

- Kreiranje kulture bezbedne škole,
- Uključivanje lokalne zajednice,

- Inkluzivnost u svim aspektima sprovođenja programa.

Pomenuti pravci akcije nisu nužno koraci koji slede jedan drugi, pre su procesi koji se prepliću. Tokom edukacije možete podsticati učenike da o bezbednosnim postupanjima informišu i drugu decu u školi, da uključuju roditelje u neke aktivnosti, da kontaktiraju sa lokalnom vatrogasnom stanicom i da vode računa da sve aktivnosti koje se planiraju i preduzimaju budu pristupačne svim učenicima. Upravo prožimanje svih ovih aspekata čini efekte programa potpunijim i dugoročnijim.

DEO PRVI

Teorijske osnove programa
i način rada sa decom

Učenje
o smanjenju
rizika
u situacijama
elementarnih
nepogoda

Teme obuhvaćene programom

Edukativni deo programa obrađuje pet elementarnih nepogoda: požare, poplave, zemljotrese, klizišta i odrone i ekstremne temperature, i to prevashodno u situacijama vezanim za školu kao što su boravak u zgradama škole, izleti, škole u prirodi i tome slično. Predviđeno je da se učenici upoznaju i sa planom evakuacije svoje škole. Imajući u vidu da je jedan od ciljeva emotivno osnaživanje dece, uključena je i tema rezilijentnosti (otpornosti), koja se odnosi na sticanje psihološkog imuniteta. Rezilijentnost podrazumeva sposobnost angažovanja svih emotivnih kapaciteta u situacijama izloženosti stresu.

Kako je program namenjen učenicima različitog uzrasta, kreirani su odvojeni edukativni ciklusi za učenike mlađeg osnovnoškolskog uzrasta, starijeg osnovnoškolskog uzrasta i srednjoškolskog uzrasta.

Forma edukativnog rada

Osnovna ideja ovog priručnika je da:

- Bude vodič u oblasti smanjenja rizika u situacijama elementarnih nepogoda,
- Podstakne nastavnike da osmišljavaju sopstvene aktivnosti za bavljenje temom elementarnih nepogoda.

U priručniku su aktivnosti za decu **mlađeg i starijeg osnovnoškolskog uzrasta** ponuđene u formi radionica. Cilj je da se omogući interaktivno učenje i da se podstakne aktivnost dece. Ponuđene scenarije radionica treba shvatiti kao predloge za razmišljanje o aktivnostima i kao podsticaj za pronalaženje načina za izvođenje aktivnosti tako da budu prilagođene specifičnoj grupi dece, kao i iskustvu i profesionalnim preferencijama nastavnika. U većini radionica ponuđeno je više načina za izvođenje centralne ili završne aktivnosti, upravo sa željom da se obezbedi širi prostor za odabir aktivnosti koje bi bile u skladu sa interesovanjima i potrebama učesnika. Predložene radioničarske aktivnosti slobodno možete zameniti novim, koje su zasnovane na vašem iskustvu.

Struktura edukativnog programa za **srednjoškolski uzrast** donekle se razlikuje od strukture programa za mlade uzraste. Imajući u vidu razvojne specifičnosti perioda rane adolescencije, edukativni program zasniva se pre svega na ideji samostalnih istraživačkih projekata i vršnjačke edukacije mlađih, kao i na izradi projekata koji obezbeđuju participaciju mlađih i podstiču njihovu proaktivnost.

Kako se sve može učiti o ovim temama:

- Organizujte odlaske na teren, na primer u vatrogasnu stanicu, i omogućite deci/mladima da prisustvuju demonstraciji tehnika bezbednosnog postupanja.
- Organizujte gledanje dokumentarnih i/ili igralih filmova koji obrađuju temu elementarnih nepogoda, a nakon projekcije pokrenite diskusiju sa decom/mladima.
- Vodite ih na predstave lokalnih amaterskih pozorišnih trupa koje se bave temom elementarnih nepogoda.
- Uključite ih u interaktivni teatar. Mogućnost da učestvuju u predstavi pružiće deci/mladima priliku da testiraju svoje prepostavke o bezbednosnim postupcima i provere njihove efekte.
- Predočite im mogućnost korišćenja interneta u edukativne svrhe². Učenicima višeg osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta mogli biste da ponudite da oforme Fejsbuk grupu. Na taj način bi mogli da budu aktivni i u periodima kada se fizički ne sastaju, na primer da prate određene pojave, slikaju, postuju, razmenjuju iskustva. Pored edukativnog efekta, na ovaj način članovi grupe mogu više da se druže i zbliže.
- Podstaknite ih na samostalne istraživačke aktivnosti. Neka rade intervjuje sa vršnjacima, roditeljima i drugim odraslim osobama čija bi im iskustva i znanja u vezi sa elementarnim nepogodama mogla biti važna. Neka samostalno otkrivaju koliko je njihova lokalna zajednica opremljena i pripremljena za elementarne nepogode.

² Save the Children promoviše sigurno i odgovorno korišćenje interneta koje ne ometa detetov rast i razvoj, a doprinosi učenju i informisanju

NE ZABORAVITE!

Budući da poznajete decu sa kojom radite i da znate šta mogu, znaju i umeju, šta im je izazovno i zanimljivo, imate punu slobodu da birate radionice, odnosno edukativne celine, koje će im najviše odgovarati. To što je neka aktivnost u programu predviđena za određeni uzrast, ne isključuje mogućnost da je, uz izmene i prilagođavanje, koristite u radu sa decom drugog uzrasta. Na primer, istraživačka aktivnost *mapiranja*, koja se pominje u programu za srednjoškolce, može se, uz neophodno prilagođavanje, raditi i sa decom starijeg, ali i mlađeg osnovnoškolskog uzrasta.

O čemu treba voditi računa kada je reč o temama koje se u priručniku obrađuju?

➡ **Pažljivo planirajte uvođenje teme elementarnih nepogoda u rad sa decom.** Elementarne nepogode često su dramatični događaji sa potencijalno razornim posledicama po ljude i okolinu. Zbog toga je veoma važno pripremiti učenike pre početka edukativnog ciklusa.

- Unapred im najavite temu!
- Objasnite zbog čega je važno da se o toj temi razgovara. Na primer, recite im da se nepogode mogu desiti svuda, pa i u našoj zemlji i da ćete se baviti njima kako bismo svi zajedno bili spremniji da se zaštитimo ukoliko se one dogode.
- Jasno informišite decu o ciljevima edukacije. Objasnite da u sličnim programima učestvuju deca širom sveta, da je to način na koji odrasli žele unapred da osposobe decu i mlade da se nose sa rizicima na koje u životu mogu naići.
- Informišite decu o načinu rada. Naglasite im da će se ovom ozbilnjom temom baviti na interesantan način i da će tokom rada moći da budu aktivni, da pitaju, predlažu i izražavaju svoje slaganje ili neslaganje sa svim tvrdnjama.

➡ **Pažljivo birajte sadržaje koje nudite učenicima kao podsticaj za učenje**

- Vodite računa da sadržaj bude prilagođen uzrastu, tj. da bude podsticajan za učenike određenog uzrasta.

- Pazite da prikazani događaj bude potresan u granicama sposobnosti dece da ga emotivno obrade. Na primer, ako gledate film, pazite da se u ulogama likova koji trpe fizičke ili emotivne povrede ne pojavljuju deca. Naime, deca će se više identifikovati sa likovima koji su im slični, teže će napraviti distancu i takav sadržaj mnogo će ih više uznemiriti. Obratite pažnju da fizičke povrede ne budu eksplicitno prikazane.

➡ **Pripremite decu na potencijalno stresne sadržaje.** Ukoliko deci unapred naglasite da će gledati dramatičan događaj, ali da postoje postupci koji im mogu pomoći da se zaštite i da će o njima pričati na kraju (ili će ih deca videti u samom prikazu), ona će biti emotivno spremnija da podnesu sadržaj koji sledi.

➡ **Omogućite deci da pričaju o uznemirujućim sadržajima**

- Diskusija nakon prikaza pruža mogućnost učenicima da iznesu svoje utiske i zapažanja, te da pričaju o sadržajima koji su ih emotivno dotakli, možda i potresli.
- Sam razgovor o uznemirujućim sadržajima pruža mogućnost redukovanja emotivne tenzije i stresa. Pored toga, razmena u grupi pruža mogućnost deci da shvate kako je prikazani sadržaj slično delovao i na druge.
- Razgovor je prilika da dete dobije razumevanje i podršku vršnjaka.
- Na kraju, završna diskusija je prilika da se istaknu postupci koji povećavaju bezbednosti. Time novostečena znanja i veštine učenicima pružaju izvor sigurnosti.

➡ **Pažljivo pratite način na koji deca reaguju na određene teme**

- Ne možete uvek predvideti koji sadržaji će biti uznemirujući za decu. Zbog toga je važno da pratite kako svako od njih reaguje i na tzv. neutralne aktivnosti, tokom kojih se ne очekuje povišen nivo stresa.
- Ukoliko primetite uznemirenost, organizujte grupnu diskusiju i omogućite razgovor o sadržaju koji je nekoga potresao.

➡ **Posebnu pažnju obratite na elementarne nepogode koje nisu samo prepostavka, već su ih deca preživela.** U slučaju dece iz Obrenovca,

bavljenje temom poplave može biti važna prilika da se ona suoče sa teškim osećanjima i da ih prevaziđu. To iskustvo može biti osnažujuće, transformativno. Iz procesa razvoja i testiranja edukativnog modula

proistekle su sugestije za pristup temi elementarne nepogode koju su učesnici preživeli:

- Kada se najavi tema radionice, treba pitati decu da li žele da o tome pričaju. Ako neka deca ne žele da učestvuju u izvođenju radionice, to treba poštovati. Nastavnik treba da bude otvoren i za mogućnost da odustane od radionice ukoliko se deca izjasne da im je tema u tom trenutku suviše stresna.
- Radionica može započeti aktivnošću koja pruža anegdotski osvrt na efekte nepogode, kao što je projekcija kratkog snimka poplave u Novom Sadu 2010. godine: <https://www.youtube.com/watch?v=nLw33Q8jYoE&spfreload=10>.
- Možete da isplanirate poseban deo radionice za razmenu iskustava učesnika, inicirajući je, na primer, projekcijom kratkog dokumentarnog filma o nepogodi koju su preživeli. Možete da planirate i dve radionice na temu te elementarne nepogode, tako da jednu u celosti posvetite ličnim iskustvima i lekcijama koje iz njih možemo naučiti.
- Ukoliko primenjujete centralnu aktivnost predviđenu priručnikom, kada deca na kraju aktivnosti navode moguće bezbednosne intervencije, pustite ih da pričaju i o ličnom iskustvu. Nemojte ga nužno prevoditi u predlog bezbednosnog postupanja. U cilju ventiliranja i razmene iskustva, dozvolite da svi koji to žele kažu šta imaju, bez obzira na eventualno ponavljanje sadržaja. Sugestija je da se omogući i odvijanje ličnog okvira, van centralnog edukativnog plana radionice.
- Na kraju radionice realizujte aktivnost koja ima psihološku funkciju zatvaranja bolne teme. Na primer, ukažite na mogućnost da se zaštitimo, podstaknite unutrašnji lokus kontrole³. U ovom priručniku tu funkciju imaju aktivnosti *Probadanje zmaja* i *Vodenko Spasić*, koje su date kao završne aktivnosti u radionici na temu poplava. Po potrebi ih možete transponovati u radionice koje se bave drugim elementarnim nepogodama.

³ Pojam *lokus kontrole* uveo je Roter, a on govori o individualnoj proceni moći određene osobe da utiče na dešavanja u svetu oko sebe. Spoljašnji lokus kontrole podrazumeva da osoba ima doživljaj da na dešavanja koja su za nju značajna prevashodnu moć uticaja imaju drugi, uglavnom osobe u poziciji autoriteta. S druge strane, unutrašnji lokus kontrole podrazumeva da osoba procenjuje da ima veliku moć uticaja na društvene okolnosti koje je uključuju.

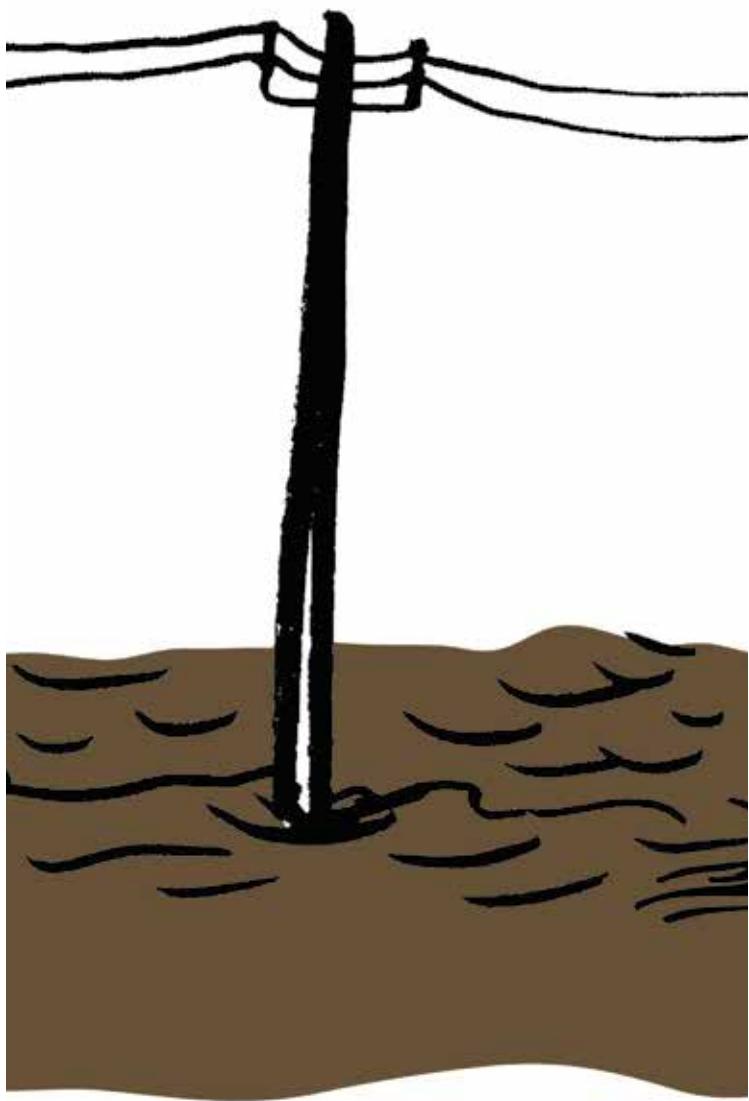
Kad poplava nije samo zamišljena: Šta kažu nastavnici?

Prvi put su ova deca mogla da iskažu svoja razmišljanja i utiske o poplavi i da izraze svoja osećanja. Prvi deo je bio pun pogodak, jer sa njima o poplavi niko nije razgovarao do sada, a bilo je dece koja su to prilično teško doživela i bilo je potresno slušati njihovo izlaganje. Ali to je bilo i potrebno, jer su oni u prisustvu učiteljice i drugara mogli slobodno da iskažu sve što ih je tištalo.

Aleksandra Nešković,
učiteljica Prve obrenovačke osnovne škole

Obratite pažnju na svoja osećanja i potrebe. Odrasli dele sa decom traumatična iskustva, ali im je pozicija drugačija. Po definiciji, uloga odraslih jeste da budu odbrambeni zid između dece i svake stresne situacije, pa i elementarne nepogode. Tokom nepogode odrasli se trude da odgovore na svakodnevne izazove izmenjenih okolnosti, ne dopuštajući da ih preplave emocije. Posmatrajući reakcije dece iz Obrenovca u radionicama na temu poplava, bilo je evidentno da je među prvim bezbednosnim intervencijama kojih se sete to da pozovu odrasle. To je intervencija koja deci odmah unosi dozu smirenja. S druge strane, za odrasle je to situacija dodatnog stresa, budući da se ne suočavaju samo sa opasnošću od elementarne nepogode, već i sa potrebom da zaštite decu od nje. Iskazivanje straha, doživljajanja bespomoćnosti, tuge, pogotovo kroz plać, za većinu odraslih je u koliziji sa njihovom ulogom, naročito ulogom roditelja koji uvek treba da budu snažni, tako da se stresogenost situacije za njih vremenom samo pojačava. Stoga je veoma važno ne zanemariti potrebe vas, odraslih. I vama je neophodno osnaživanje da biste mogli da o ovim temama razgovarate sa decom.

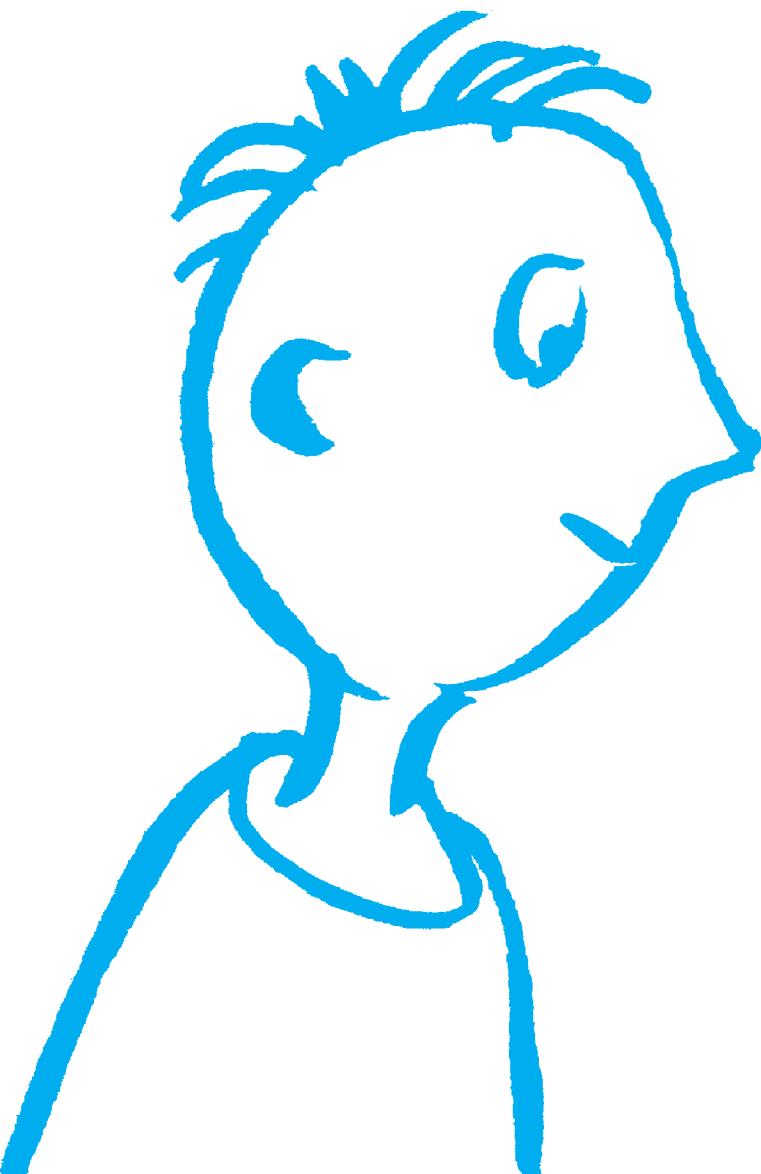

2 Formiranje i vođenje grupe

- Aktivnosti se sprovode sa istom grupom dece – ili sa celim odeljenjem ili sa grupom sastavljenom od zainteresovanih učenika iz više odeljenja.
- Program se može realizovati kroz različite školske aktivnosti:
 - sa celim odeljenjem na časovima odeljenskog starešine i odeljenske zajednice,
 - u formi sekcije,
 - u formi đačkog kluba.
- Kako motivisati decu i mlade da učestvuju?
- Uključivanje dece/mladih u osmišljavanje rada grupe je značajan motivator, te je dobro uvesti ga od početka. Uključivanje mladih u osmišljavanje rada grupe može da podrazumeva i izbor teme kojom će se grupa baviti na sledećem sastanku. Okupljanja mogu služiti za dalje unapređenje znanja i veština, kao i za dogovore o narednim aktivnostima u školi i van nje. U zavisnosti od uzrasta, učenici mogu preuzeti vođenje sastanaka, kao i odgovornost za planiranje i izvođenje aktivnosti grupe (u izvesnoj meri ili u potpunosti).
- U dogovoru sa decom odredite dan i vreme kada će se održavati redovni sastanci grupe posvećeni temama smanjenja rizika od elementarnih nepogoda.
- Ukoliko bi grupa imala prostor u kojem se okuplja, kohezija bi se mogla podstaći i zajedničkim uređenjem prostora. To može biti farbanje stolica, raščišćavanje ormana, oslikavanje zidova, pravljenja plakata i slično.
- Predložite neke aktivnosti koje pomažu u kreiranju grupnog identiteta, kao što su davanje imena grupi, sekciji ili klubu, osmišljavanje simbola i himne grupe, osmišljavanje ličnih kartica koje bi mogli nositi kada izvode neki događaj u školi ili prilikom susreta sa grupama iz drugih škola i slično.
- Povremeno organizujte gostovanje grupe na lokalnim medijima, izlete na kojima bi mogli da provere stečene veštine ili uključite članove grupe u vršnjačku edukaciju.
- Kako bi se kod učenika održale povezanost sa grupom i želja da se bave temom bezbednosti u situacijama elementarnih nepogoda, bilo bi poželjno da se organizuju **redovna okupljanja i nakon završene edukacije**.

NE ZABORAVITE!

Sa koliko god se izazova sretali, trudeći se da održimo zainteresovanost mladih i spremnost da se angažuju, njihova radoznalost, životni optimizam i energija koju unose u sve aktivnosti nama odraslima vraćaju entuzijazam i snagu. Zajedno smo moćna sila koja može puno toga da promeni!

3 Uključivanje roditelja

Uključite roditelje:

- Zato što su deci važni,
- Zato što imate zajednički interes – dobrobit deteta,
- Zato što su roditelji vaši partneri, a ne protivnici,
- Zato što su motivisani kad vide smisao svog učešća,
- Zato što imaju razna iskustva, znanja, veštine koje mogu da budu dragocena podrška u procesu učenja,
- Zato što donose novu perspektivu u proces zajedničkog učenja,
- Zato što su most između škole i lokalne zajednice.

U radu sa decom nižeg osnovnoškolskog uzrasta roditelji bi se mogli pridružiti grupi već tokom izvođenja edukativnog dela programa. Mogli bi da:

- Prate radionicu,
- Pomažu učitelju pri izvođenju aktivnosti,
- Pomažu deci prilikom rada u malim grupama,
- Izvode određenu sesiju ili deo sesije itd.

U drugim aktivnostima grupe mogli bi da učestvuju svi roditelji, bez obzira na uzrast dece tako što bi:

- Pružali pomoć u osmišljavanju informativnog/promotivnog materijala,
- Pružali pomoć u osmišljavanju i realizaciji događaja usmerenih ka lokalnoj zajednici,
- Pružali pomoć u kontaktiranju sa lokalnim medijima,
- Pružali pomoć u prikupljanju sredstava potrebnih za realizaciju određenih aktivnosti grupe i slično.

NE ZABORAVITE!

- **Dogovarajte se sa decom o načinima na koje njihovi roditelji mogu da se uključe u proces učenja.**
- **Obavestite roditelje o tome šta planirate da radite i o mogućnostima njihovog uključivanja.**
- **Pitajte roditelje na koji način bi želeli da se uključe.**
- **Radite SA roditeljima, ne UMESTO njih!**

4 Razvijanje kulture bezbedne škole

- Zato što je škola važan deo života svakog deteta!
 - Zato što se u školi stiču iskustva, znanja i veštine za sadašnjost i budućnost!
 - Zato što u školi SVI treba da se osećaju dobro i sigurno!
-
- Informišite ostale aktere uključene u život škole o temi bezbednosti i radu vaše grupe:
 - Plakate istaknite na vidna mesta,
 - Liflete izložite na mesta dostupna svima,
 - Organizujte javne časove na kojima ćete raditi simulaciju evakuacije, prikazivati filmove koje su učenici snimili, izvoditi dramske prikaze i slično.
 - Planirajte kontinuiranu edukaciju kako bi informacije iz oblasti zaštite od elementarnih nepogoda bile konstantno prisutne u školi (na primer, svakog oktobra), kako bi novi učenici i roditelji imali priliku da se upoznaju sa ovom oblašću).
 - Organizujte nedelju bezbednosti, u toku koje bi se izvodile različite aktivnosti koje grupa smatra interesantnim i važnim. Cilj je da se skrene pažnja na značaj pripremljenosti za adekvatno postupanje u situacijama elementarnih nepogoda.
 - Inicirajte obeležavanje školskog dana bezbednosti kako bi svest o značaju poznavanja bezbednosnog postupanja bila konstantno prisutna u školi. Obeležavajte taj dan u lokalnoj zajednici. Možete priređivati događaje na gradskom trgu, u saradnji sa lokalnom vatrogasnog stanicom ili organizovati gostovanje na lokalnoj televiziji.
 - Povežite se sa drugim grupama u okviru škole: školskim parlamentom, savetom roditelja, školskim timom za bezbednost. Upoznajte ih sa radom grupe i planirajte zajedničke akcije u cilju unapređenja bezbednosti u školi.
 - Predložite uključivanje rada na ovu temu u strateška dokumenta škole (školski program, razvojni plan obrazovno-vaspitne ustanove, godišnji plan rada, planove rada timova za bezbednost).

Tim za bezbednost može da bude sastavljen od nastavnika, školske administracije, osoblja, učenika i roditelja. Za saradnike bi trebalo da ima predstavnike lokalnih štabova za vanredne situacije, upravu za životnu sredinu i bezbednost, komunalne ustanove, kao i humanitarne i nevladine organizacije i stručnjake. Ovakav tim razvija i unapređuje primenu školske procene ugroženosti i plan zaštite i spasavanja. Inicira razne oblike usavršavanja osoblja i jačanja kapaciteta spremnosti za elementarne i druge nepogode. Učenici sa timom mogu da planiraju upoznavanje ostalih sa bezbednosnim postupanjima u školi, da prezentuju plan evakuacije, organizuju simulacije i vežbe, kao i druge promotivne aktivnosti.

- Podstaknite učenike da zajedno sa vama osmišljavaju i realizuju edukativne radionice za mlađe učenike.

5 Povezivanje sa lokalnom zajednicom

- Zato što je škola deo lokalne zajednice!
- Zato što nam je važno da se osećamo dobro i sigurno u svom okruženju!
- Zato što lokalna zajednica obezbeđuje održivost našim inicijativama!

- Organizujte susrete školskih grupa/sekcija/klubova za bezbednost koji pružaju mogućnost za razmenu iskustava. To je važno za unapređenje funkcionsanja grupe, a u isto vreme i za mogućnost ličnog upoznavanja, povezivanja i zabave.
- Okupite timove iz više različitih škola i zajednički organizujte javne događaje u školi ili u lokalnoj zajednici. Pravite izložbe, grafite, pozorišne predstave... Organizujte istraživanja o stavovima i znanju lokalne zajednice o bezbednosti i sigurnosnim procedurama i slično.
- Povežite se sa drugim relevantnim akterima u lokalnoj zajednici koji su angažovani na polju bezbednosti i planirajte zajedničke aktivnosti.
- Povežite se sa volonterima i omladinskim aktivistima iz Kancelarije za mlade i nevladinih organizacija koje se bave sličnom temom i planirajte zajedničke akcije.

6 Inkluzivnost

Društvo čine ljudska bića različitih nacionalnih pripadnosti, veroispovesti, boje kože, roda, različitih načina intelektualnog, motoričkog i senzornog funkcionisanja. Škola kao deo društva u sebi takođe sadrži sve ove različitosti. Stoga je važno da aktivnosti koje u okviru programa realizujete budu prilagodene i učenicima sa teškoćama u razvoju i učenicima iz drugih osjetljivih društvenih grupa. Povrh toga, školska kultura bezbednosti može biti efikasna samo ako uključi specifičnosti postupanja u skladu sa specifičnostima same dece. U tom smislu iskustvo učenika iz osjetljivih grupa je dragocen resurs koji može pomoći da aktivnosti i procedure budu inkluzivniji, na primer školski planovi evakuacije.

Evo nekih aspekata na koje bi bilo dobro obratiti pažnju kako bi se povećala inkluzivnost programa:

- Obratite pažnju na školska dokumenta o bezbednosnim procedurama kao što su putevi evakuacije izloženi u holu škole i školski plan evakuacije. Proverite da li su pristupačni svima, da li je put predviđen za evakuaciju dovoljno širok za samostalno kretanje korisnika kolica, da li je označen svetlosnom signalizacijom za osobe oštećenog vida itd. Ukoliko škola ne ispunjava ove zahteve, grupa može da zabeleži šta je nužno unaprediti i da to razmeni sa školskim timom za bezbednost.
- Prilagodite predstavljanje bezbednosnih postupanja i pomoći koja se pruža u situacijama izbjivanja elementarnih nepogoda deci iz osjetljivih grupa.
- Prilagodite prostorije u kojima se održava edukacija, prostorije u kojima se okupljaju grupe nakon edukacije, prostora u kojima se izvode aktivnosti grupe svoj deci.
- Koristite prilagođeni materijal za rad i prilagođene tehnike rada, što podrazumeva korišćenje video i slikovnog materijala za osobe oštećenog sluha, uključivanje prevodioca na jezik znakova, priprema pisanog materijala Brajovom azbukom za osobe oštećenog vida i slično.
- Omogućite da se čuju iskustva, utisci, razmišljanja svih, da se čuju različite perspektive. Svi učenici treba da dobiju priliku da kažu šta misle o zajedničkim aktivnostima grupe. Pomozite i stidljivijoj, tišoj deci, kao i deci koja su manje sigurna u sebe, da kažu svoje mišljenje.
- Sva deca moraju imati priliku da u nekoj aktivnosti učestvuju, a ne samo određeni članovi tima.

NE ZABORAVITE!

Inkluzivnost u radu omogućava deci da razviju:

- Uvažavanje,
- Otvorenost za različitosti,
- Toleranciju,
- Osetljivost za potrebe drugih,
- Empatiju.

DEO DRUGI

Edukativne aktivnosti

1 Mlađi
1 osnovnoškolski
uzrast

Požar

Cilj radionice:

Prepoznavanje pokazatelja požara i sticanje znanja o adekvatnom načinu reagovanja u situaciji izbjivanja požara u školi

Uvodna aktivnost :

Igra asocijacija (10 minuta)

- Voditelj ispisuje na tabli jednu reč (asocijaciju na požar) i pita grupu mogu li da pogode o kojoj će elementarnoj nepogodi danas biti reči.
Ako ne mogu, ispisuje na tabli sledeću reč-asocijaciju.

Primeri asocijacija: crveno, toplota, dim, vatra.

Centralna aktivnost:

Predlog 1 – Kviz (60 minuta)

- Voditelj upoznaje učesnike sa pojavom požara. Uslovi koji moraju postojati da bi vatra gorela (kiseonik, goriva materija i izvor paljenja) mogu se učesnicima ilustrovati demonstracijom paljenja upaljača, kao i eksperimentom sa svećom i čašom (sveća se upali, a zatim poklopi čašom).
- Voditelj pita učesnike po čemu možemo da prepoznamo da je u našoj blizini izbio požar (odgovaraju učesnici koji to žele). Voditelj sumira odgovore, naglašavajući da požar ne mora uvek da se vidi da bi se prepoznao. Indikatori mogu biti i dim, miris paljevine i slično.
- Voditelj uvodi učesnike u kviz napominjući da su svi imali prilike da slušaju od roditelja o požarima. Svi imaju neku predstavu o tome šta treba raditi, a šta ne u toj situaciji. Sada će zabavnim kvizom objediniti svoja znanja i dodati im nova. U redu je da učesnici ne znaju odgovore na neka pitanja jer ovo je prilika da nauče nove stvari.
- Učesnici se podele u dve grupe tako što izvlače papiriće na kojima su dva niza brojeva, plus još jedan simbol koji ih razlikuje (na primer, 1a do 10a, i 1b do 10b). Na taj način su podeljeni u dve grupe, a slučajnim izborom određen je i redosled odgovaranja na pitanja. Voditelj kaže da će se ekipe takmičiti u tome ko bolje prepoznae pravilno postupanje u situaciji izbjivanja požara. On će im čitati iskaze o tome šta treba da

urade kako bi se zaštitili od požara. Neki iskazi su tačni, a neki nisu. Ekipa treba da prepozna da li je određena tvrdnja tačna ili nije i da podigne odgovarajući papir. Ispred njih se nalaze dva papira – jedan sa T i drugi sa N. Svaki član ekipa će odgovoriti na jedno pitanje, a zatim će ga zameniti sledeći član ekipa. Voditelj piše poene na tabli i osvrće se na svaki odgovor. Ukoliko je dato postupanje ispravno, objašnjava zbog čega je ispravno, ukoliko nije, objašnjava na koji bi to način ugrozilo bezbednost.

- Nakon kviza voditelj sumira bezbednosno postupanje u situaciji izbijanja požara. Na kraju, navodi učesnike da razmišljaju o tome da li su navedena bezbednosna ponašanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Predlog 2 – Šta je dobro, a šta ne? (60 minuta)

Ukoliko voditelj može da obezbedi slikovni materijal koji prikazuje bezbednosno adekvatna postupanja i slikovni materijal koji prikazuje neadekvatna postupanja, aktivnost se može organizovati i na sledeći način:

- Voditelj kaže učesnicima da će dobiti slike na kojima su prikazana neka ponašanja u situaciji izbijanja požara. Neki od tih postupaka čine nas bezbednijim u slučaju požara, a neki ne. Njihov zadatak biće da razvrstaju bezbednosno ispravna postupanja na jednu stranu, a na drugu ona koja ne doprinose bezbednosti. Učesnici mogu obavljati zadatak na nivou velike grupe (na nižim uzrastima) ili podeljeni u male grupe (na višim uzrastima). Ukoliko rade simultano u malim grupama, svaka grupa dobija isti set slika. Nakon što je voditelj dao instrukciju, učesnici dobijaju pomešane slike koje prikazuju adekvatne i neadekvatne postupke u situaciji izbijanja požara. Imaju 15-20 minuta da ih razvrstaju. Mogu dobiti i veliki papir, na kome će lepiti grupisane slike.
- Nakon što su završili sa razvrstavanjem, obrazlažu zbog čega su određeno ponašanje procenili kao ispravno ili neispravno. Voditelj zapisuje na tabli, takođe grupišući na jednom delu table adekvatne, a na drugom delu table neadekvatne postupke. Komentariše, navodeći razloge zbog kojih određeno ponašanje ne vodi bezbednosti u situaciji izbijanja požara. Dodaje bezbednosne ponašanja koja nisu predstavljena slikama (ukoliko ih ima) i sumira.
- Voditelj na kraju navodi učesnike da razmišljaju da li su izlistana bezbednosna postupanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Predlog 3 – Pitalica (60 minuta)

- Nakon upoznavanja učesnika sa pojavom požara i znacima koji ukazuju na to da je došlo do izbijanja požara, voditelj najavi da će sada zajedno razmišljati o bezbednosnim ponašanjima u ovoj situaciji, kroz igru pitalice.
- Na jedan kraj prostorije voditelj stavi papir na kojem piše DA, a na drugi kraj prostorije papir na kojem piše NE. Kaže učesnicima da će čitati rečenice koje govore o tome da nešto treba da urade kako bi se zaštitili od požara. Neke od tih rečenica su tačne, a neke nisu. Učesnici treba da prepoznaju da li je svaka od rečenica tačna ili nije. Oni koji misle da je tvrdnja tačna, treba da odu u deo prostorije u kojem стојi papir sa natpisom DA, a oni koji misle da tvrdnja nije tačna treba da odu u deo prostorije u kojem стојi papir sa natpisom NE. Druga mogućnost je da učesnici koji misle da je tvrdnja tačna mogu da čučnu, a učesnici koji misle da tvrdnja nije tačna mogu da ustau. Pojedini iskazi mogu biti praćeni i dramatizacijom. Na primer, kada se pominje sakrivanje ispod kreveta, voditelj može podsticati učesnike da se sakriju ispod klupa; kada se pominje stavljanje maramice preko usta i nosa kao zaštita od dima, voditelj može podsticati učesnike da to i urade koristeći pripremljene maramice itd.
- Nakon svakog izjašnjavanja grupe voditelj pita učesnike zbog čega misle da je navedena tvrdnja tačna, odnosno da nije tačna. Nadovezujući se na komentare učesnika, voditelj prokomentariše pročitanu tvrdnju, obrazlažući zbog čega je izneto ponašanje adekvatno u situaciji izbijanja požara (ukoliko je ispravan odgovor DA), odnosno ne doprinosi bezbednosti osobe (ukoliko je ispravan odgovor NE).
- Voditelj sumira bezbednosno postupanje u situaciji izbijanja požara. Na kraju navodi učesnike da razmišljaju o tome da li su navedena bezbednosna ponašanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Dragana Joksić,

Prva obrenovačka osnovna škola

Završna aktivnost:

Predlog 1 – Kooperativne muzičke stolice (10 minuta)

- Stolice su poređane ukrug, okrenute sedištem ka spolja, i ima ih nešto manje nego učesnika. Voditelj kaže da će pustiti muziku (ili pevati) i da oni treba da idu oko stolica dok traje muzika. Onog trenutka kada muzika stane, treba svi da se smeste na stolice koje su im najbliže. Cilj nije da svako sedne na stolicu, već oni najbrži i najbliži, tako da deca koja su ostala bez stolice ispadaju iz igre.
- Nakon svakog kruga, voditelj izmiče po par stolica.

Predlog 2 – Gusenica (5 minuta)

- Učesnici stanu ukrug i okrenu se bočno. Stave ruke na ramena osobi ispred sebe i približe se jedni drugima tako da im se stopala dodiruju. Zatim se polako spuštaju u čućeći položaj i sedaju u krilo osobi iza sebe. Kada su svi sedeli, pokušavaju zajedno da hodaju kao velika gusenica.

Predlog 3 – Dramatizacija pesme *Vatrogasci* (5 minuta)

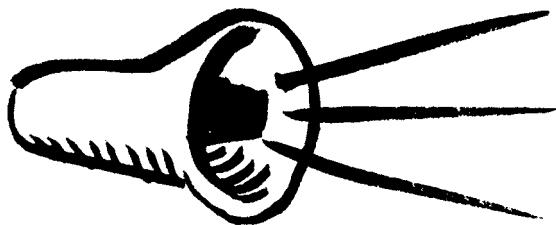
Voditelj recituje pesmu, a učesnici ga prate izvodeći pokrete koji dočaravaju tok pesme.

Violeta Ranković,
OŠ Posavski partizani

Materijal za rad

Iskazi za igru kviza:

1. Kada izbjije požar, korisno je da se sakrijemo ispod kreveta.
2. Ako primetite požar, obavestite sve ukućane i stanare.
3. Kada izbjije požar, isključite električnu energiju.
4. Kada izbjije požar, istrčite po svaku cenu što pre iz zgrade.
5. Kada izlazite iz sobe koju je zahvatio požar, zatvorite vrata za sobom.
6. Ako zgrada u kojoj je izbio požar ima lift, koristite ga kako biste što pre izašli napolje.
7. Kada izbjije požar, stavite peškire ili maramice natopljene vodom preko usta i nosa.
8. Kada izbjije požar, ne oblačite kaput, pošto je svakako veoma vruće.
9. Ukoliko požar nije izbio u prostoriji u kojoj se nalazite, najbolje je da ostanete tu, iza zatvorenih vrata.
10. Požar se može gasiti vodom.
11. Ukoliko je požar zahvatio električne aparate, treba ga gasiti vodom.
12. Glavno sredstvo za gašenje požara je veliko narandžasto crevo koje se nalazi u sobi domara.
13. Ukoliko izbjije požar, pozovite policiju.
14. Broj vatrogasne službe je 193.
15. Vatrogasce prepoznajemo po tome što nose bele mantile.
16. Kada pozovete vatrogasce, nikako im ne smete reći adresu na kojoj se nalazite.
17. Ukoliko dim počne da prodire oko vrata, ne morate ništa da preduzmete pošto dim nije opasan.
18. U toku požara može doći do gubitka struje, pa je dobro imati bateriju.
19. Ako dođe do požara, bilo bi dobro da se izujete kako biste bili što lakši, te brže stigli do izlaza.
20. Ako napuštate zgradu prolazeći pored vatre, bilo bi dobro da prekrijete telo i glavu čebetom ili jaknom.

Pesma

Vatrogasci

Požar! Požar! Ječi zvono,
 Zvoni na sve strane.
 Vatrogasci već skočili
 Na noge lagane.
 Vatrogasna kola jure
 Putem stalno zvone,
 Da im ljudi ne smetaju,
 Da se s puta sklone.
 Sad su stigli gde je požar,
 Druga zgrada levo,
 I u hidrant učvršćuju
 Vatrogasno crevo.
 Već se digle lestve vitke
 Više nego skele,
 Bije voda punim mlazom
 Usred vatre vrele.
 Kad su najzad na put stali
 Stihiji opasnoj,
 Vatrogasci natrag kreću
 Kući vatrogasnoj.

Zemljotres

Cilj radionice:

Sticanje znanja o adekvatnom postupanju u situaciji zemljotresa.

Uvodna aktivnost:

Igra asocijacija (15 minuta)

- Voditelj traži tri dobrovoljca. Svako dobija po jednu reč koja asocira na zemljotres. Zadatak im je da pantomimom prenesu ostatku grupe značenje zadate reči. Kada grupa pogodi, voditelj ispisuje tu reč na tabli. Troje dobrovoljaca jedan za drugim pantomimom asociraju grupu na reč koja im je zadata. Kada su sve tri reči na tabli, voditelj pita članove grupe šta misle, o kojoj će nepogodi danas razgovarati.

Primeri asocijacija: rupa u zemlji, trese se, padanje i slično.

Igra asocijacija se može organizovati i u malim grupama.

Učesnici se podele u četiri male grupe. U okviru svake jedan učesnik pantomimom predstavlja zadatu reč, a grupa pogaća. Grupe mogu raditi simultano ili sukcesivno. Kada su sve grupe odgontnule zadatu reč, voditelj ih ispisuje na tabli. U velikoj grupi učesnici pogaćaju kojoj će elementarnoj nepogodi biti posvećena radionica.

Slavica Milović,
OŠ Posavski partizani

Centralna aktivnost:

Vođena dramatizacija (60 minuta)

Prostor u kojem se radionica izvodi je učionica. Zbog prirode aktivnosti preporuka je da radionicu facilitira dvoje voditelja. Jedan voditelj vodi dramatizaciju, a drugi beleži na tabli predložene intervencije učesnika. Predlozi se beleže u dve kolone. U jednu se unose korisne intervencije, a u drugu intervencije koje ne bi imale pozitivan efekat na bezbednost u situaciji zemljotresa.

- Nakon kratkog predstavljanja pojave zemljotresa, voditelj uvodi učesnike u dramatizaciju pozivajući ih da zamisle da je danas jedan običan dan u školi. Na primer, kaže: *Zamislite da ste na času matematike. Sedite, slušate učitelja/učiteljicu, razmišljate kada će odmor... Odjednom osetite da zemlja podrhtava. Šta mislite, šta bi trebalo da uradimo?* Kada neko od učesnika kaže svoj predlog, bez obzira na to da li je bi to bila pravilna reakcija ili ne, cela grupa to uradi (na primer, čučnu ispod klupa), a voditelj komentariše. Ako je reakcija dobra, objašnjava zbog čega je dobra. Ako nije, objašnjava zbog čega nije i šta bi se desilo da to zaista uradimo kad je zemljotres. Drugi voditelj beleži predloženu intervenciju na tabli, u odgovarajućoj koloni. Voditelj zadužen za dramatizaciju pita učesnike šta bi još moglo da se uradi. Sve vreme održava dramatizaciju, govoreći da zemlja i dalje podrhtava. Kad učesnici nemaju više ideja, podstiče ih na razmišljanje pitanjima tipa: *Da li da prilazimo prozorima ili ne, šta mislite?* I tako dok god učesnici imaju ideja za intervencije.
- Kada su sve ideje iscrpljene, voditelj dodaje postupke koje učesnici nisu pomenuli i sumira kako pravilne reakcije, tako i one čiji ishod ne bi doprineo bezbednosti. Sumiranje se može izvesti i dramatizacijom. Voditelj može da predloži učesnicima da još jednom odigraju ispravne postupke u situaciji izbijanja zemljotresa (Marijana Stojanović, OŠ *Jefimija*). Nakon toga kratko predstavi učesnicima pravila ponašanja nakon prestanka zemljotresa.
- Voditelj navodi učesnike da razmišljaju o tome da li su navedena bezbednosna ponašanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Završna aktivnost:

Poplava i zemljotres (5 minuta)

- Učesnici stoje pored klupa. Kada voditelj izgovori reč *poplava*, učesnici treba da sednu na klupe, a kada izgovori reč *zemljotres*, treba da se sakriju ispod klupa. Igra počinje, a voditelj u više navrata izgovara reči *poplava* i *zemljotres* nasumičnim redosledom (Zorica Kiković, *Prva obrenovačka osnovna škola*).

Materijal za nastavnike: Opšta uputstva u situaciji zemljotresa – Prilog 2

Poplave

Cilj radionice:

Sticanje znanja o adekvatnim postupcima u situaciji izbjivanja poplave.

Uvodna aktivnost:

Predlog 1 – Vetar duva, duva, pa razduva sve sa... (10 minuta)

- Učesnici sede u polukrugu, a jedan od njih je u sredini i izgovara rečenicu: *Vetar duva, duva, pa razduva sve sa*, pa dodaje jedan atribut prisutan u grupi, na primer ...*sve sa tamnom kosom; sve koji nose patike, sve koji imaju nešto plavo...* Svi učesnici koji se pronalaze u opisu ustaju i zamjenjuju mesta, a osoba koja je bila u sredini takođe. Time će jedna osoba ostati bez mesta i to će biti sledeća osoba koja će izreći novi atribut. Igra traje dok voditelj ne proceni da su se učesnici razdrmali i napunili energijom za dalje aktivnosti.

Predlog 2 – Pusto ostrvo (10 min)

- Voditelj zalepi na pod parče većeg papira, kao što je papir FC table, i kaže učesnicima da zamisle da je to pusto ostrvo okruženo morem i da oni plivaju oko njega. Aktivnost prati muzika. Dok muzika traje, oni plivaju oko ostrva. Kada muzika prestane, svi treba da se smeste na *ostrvo*. Nakon svakog kruga aktivnosti voditelj cepa deo papira, što znači da se ostrvo smanjuje, tako da učesnici treba da se smeste na sve manji prostor.

Slavica Milović,
OŠ Posavski partizani

Centralna aktivnost:

Izrada plana zaštite od poplava (45 minuta)

- Voditelj uvodi učesnike u temu dajući primere nekih poplava. Podsticaj za razgovor na tu temu može biti i kratka prezentacija video-materijala, na primer snimak poplave u Novom Sadu 2010. godine, dostupan na

<https://www.youtube.com/watch?v=nLw33Q8jYoE&spfreload=10>, koji unosi i dozu humora.

- Učesnici dobijaju zadatak da zamisle da su oni školska komisija za izradu plana zaštite od poplava. Stoga treba da razmisle šta bi bilo korisno preduzeti kako bi se zaštitili. Rade zajedno u velikoj grupi. Kada se sete, mogu slobodno da kažu. Voditelj sve zapisuje, kako bi na kraju svi zajedno napravili plan bezbednosnog postupanja.
- Voditelj vodi dalje aktivnost kao mozgalicu: zapisuje sve predloge učesnika, ne komentariše ih, podstiče učesnike da se sete i kažu što više predloga. Kada su svi predlozi zapisani, voditelj komentariše izdvajajući korisne postupke od postupaka koji ne vode zaštiti osoba ugroženih poplavom. Uvek navodi argumente zbog kojih određeni predlog nije u funkciji zaštite. Na kraju, voditelj dodaje postupke koje učesnici nisu pomenuli i rezimira bezbednosno ponašanje u situaciji poplava.
- Voditelj podstiče učesnike da razmišljaju o tome da li su navedena postupanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Završna aktivnost:

Probadanje zmaja (30 minuta)

- Učesnici se podele u male grupe. Dobijaju instrukciju da predstave poplavu kao čudovište (kada bi poplava bila čudovište, kakvo bi čudovište bila?). Crtaju flomasterima na papiru. Dok grupe crtaju, voditelj prepisuje bezbednosna postupanja sa table na stikere, tako da svako postupanje bude na jednom stikeru. Grupe lepe crteže u prostoriji gde žele. Voditelj organizuje galerijsku šetnju. Cela grupa obilazi radove, a ispred svakog rada predstavnik grupe predstavlja crtež i objašnjava zbog čega su baš na taj način predstavili čudovište – poplavu. Nakon upoznavanja sa crtežima, voditelj kaže da su znanja koja imaju o načinima zaštite od poplave njihovo oružje u borbi sa njom. Kada imaju znanje, nisu bespomoćni, ne moraju da se plaše čudovišta, mogu ga pobediti. Svaka grupa dobija deo stikera na kojima su zapisana bezbednosna postupanja. Tada prilaze svom čudovištu i *probadaju ga*, to jest prelepe preko njega stikere na kojima je njihovo znanje.
- Na kraju voditelj pita učesnike kako im sada izgledaju njihova čudovišta. Kako se oni sada osećaju? Naglašava da se obično plašimo stvari za koje mislimo da im se ne možemo suprotstaviti.

Kada otkrijemo svoju moć, strah se smanjuje ili nestaje. Znanje o bezbednosnom postupanju u situaciji elementarnih nepogoda jeste naša moć. Oprez je važno imati kako bismo na vreme reagovali, ali svest o tome da nismo bespomoćni daje nam smirenost, neophodnu da upotrebimo sva svoja znanja i zaštitimo sebe i druge.

Materijal za nastavnike: Uputstva za ponašanje za vreme poplava – Prilog 3

Klizišta i odroni

Cilj radionice:

Prepoznavanje pokazatelja da su se klizišta i odroni aktivirali i sticanje znanja o adekvatnom postupanju u tim situacijama.

Uvodna aktivnost:

Ljudske mašine (15 minuta)

- Učesnici se podele u grupe od četiri-pet članova. Voditelj kaže da je na papirićima napisao imena nekih vozila, recimo avion, autobus, automobil, traktor, vatrogasna kola, kola Hitne pomoći itd. Svaka grupa će izvući jedan papirić i od svojih tela *napraviće* zadato vozilo. Svi članovi grupe moraju učestvovati u prikazu i svako mora predstavljati neki deo vozila. Niko ne treba da bude osoba koja upravlja vozilom. Predstavljaće vozila bez reči, dozvoljene su samo onomatopeje.
- Grupe dobijaju po pet minuta da se pripreme. U toku pripreme se mogu i udaljiti jedni od drugih, izaći van prostorije i slično kako ne bi videli jedni druge.
- Grupe predstavljaju svoje prikaze, a ostali pogađaju koje je to vozilo.

Centralna aktivnost:

Predlog 1 – Postupanje u situaciji odrona i klizišta (60 minuta)

- Voditelj pripremi nekoliko slika na kojima su prikazane posledice klizišta i odrona i pita učesnike mogu li da prepoznaju o kojoj je nepogodi reč.
- Nakon što je tema radionice definisana, voditelj ukratko upoznaje učesnike sa pojmom klizišta i odrona. Zatim se učesnici podele u male grupe. Svaka dobije materijal za izgradnju kuće (jednu ili više kartonskih kutija, slamčice, papirne tanjire, plastične čaše, plastelin, lepljivu traku, makaze). Zadatak im je da od tog materijala naprave kuću. Kada su kuće gotove, voditelj organizuje obilazak, tako da svaka grupa ima priliku da predstavi svoju maketu. Grupe mogu praviti i različite građevine (kuću, školu, opštinu itd.).
- Zatim voditelj kaže učesnicima da zamisle da su, nakon izgradnje kuće, saznali da se ona nalazi na zemljištu sklonom odronima i klizištima. Stoga oni rešavaju da budu oprezni i da prate situaciju. Pita

ih da li imaju ideju po čemu bi mogli da prepoznaju da se sprema aktiviranje klizišta i odrona.

- Beleži na tabli ideje učesnika, komentariše ih i izdvaja sugestije koje zaista mogu ukazivati na aktiviranje klizišta i odrona. Dodaje indikatore kojih se učesnici nisu setili, sumira.
- Nakon toga navodi učesnike da zamisle da se klizište aktiviralo i u nekoj meri oštetilo njihove kuće. Pita ih šta misle, šta bi bilo dobro da urade u toj situaciji.
- Beleži predloge na tabli. Kada su svi predlozi zabeleženi, komentariše ih ističući postupanja koja doprinose bezbednosti ljudi. Takođe obrazlaže zašto neki predlozi nisu bezbednosno adekvatni i kako takva postupanja mogu ugroziti sigurnost. Dodaje postupanja kojih se učesnici nisu setili i sumira. Na kraju navodi da ista pravila bezbednosnog postupanja važe i kada je reč o školi kao objektu koji je pogođen aktiviranjem klizišta i odrona.
- Pre zatvaranja teme, voditelj navodi učesnike da razmišljaju o tome da li su navedena bezbednosna ponašanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Predlog 2 – Rudari i graditelji (60 minuta)

- Voditelj kaže da će pokazati slike na kojima su prikazane posledice jedne elementarne nepogode. Pita učesnike mogu li da prepoznaju o kojoj je nepogodi reč.
- Nakon što je definisana tema radionice, voditelj ukratko upoznaje učesnike sa pojmom klizišta i odrona. Zatim se učesnici podele u male grupe. Jedna grupa učesnika predstavlja rudare, a ostale tri predstavljaju graditelje. Graditelji od materijala koji dobiju (jednu ili više kartonskih kutija, slamčice, papirne tanjire, plastične čaše, plastelin, lepljivu traku, makaze) prave kuće, dok rudari na sastavljenim klupama sa malim razmakom ređaju naduvane balone, (školske) rančeve, plastične kese i sve to pokrivaju papirom, platnom, ili nekim prekrivačem. Kada su graditeljske ekipe završile kuće, stavljaju ih na pripremljenu podlogu.
- Voditelj postavlja pitanje šta može ukazati na aktiviranje odrona i klizišta. Učesnici odgovaraju, a voditelj piše ne tabli. Kada su sve ideje zapisane, voditelj ih komentariše i dodaje indikatore aktiviranja odrona i klizišta kojih se učenici nisu setili.
- Zatim voditelj dočarava novu situaciju: naše naselje je postavljeno

pored reke. Učesnici koji su bili graditelji sada će biti *vodenim čarobnjacima* reka, potoka i podzemnih voda koji kreću u obilazak. Prolaziće brzo oko i ispod klupa na kojima su kuće. Učesnici koji su bili rudari će sada glumiti stene i drveće pored reke, tako što će telima napraviti zamrzнуте figure u obliku drveća i stena.

- *Vodenim čarobnjacima* dobijaju čiode kojima buše balone u podlozi kuća, izvlače kese i slično čineći da teren postane nestabilan.
- Kada je demonstrirana situacija aktivacije klizišta i odrona, voditelj uvodi učesnike u diskusiju na temu šta se može učiniti u tim situacijama kako bismo bili bezbedni. Učesnici navode ideje, a voditelj ih zapisuje na tabli. Komentariše ih, izdvajajući intervencije koje povećavaju našu bezbednost od onih koje joj ne doprinose. Objasnjava zašto je to tako. Na kraju dodaje intervencije kojih se učesnici nisu setili. Sumira adekvatno bezbednosno postupanje u situacijama aktiviranja klizišta i odrona.
- Voditelj podstiče učesnike da razmišljaju o tome da li su navedena postupanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Zorica Kiković,

Prva obrenovačka osnovna škola

Završna aktivnost:

Hod kroz klizišta i odrone (10 minuta)

- Učesnici se podele u parove i zauzmu mesto u prostoriji gde žele. Voditelj između njih na pod stavi više FC papira. Kaže im da papiri predstavljaju deo zemljišta na kojem se aktiviralo klizište. Oni treba da hodaju po prostoriji izbegavajući ta mesta. Kretaće se tako što će jedna osoba u paru hodati zatvorenih očiju, a druga osoba će je navoditi zvukom. Svaki par treba da se dogovori koji će zvuk biti njihov (npr. lupanje dlanovima, zviždanje i sl.). Druga komunikacija nije dozvoljena. Osoba koja navodi kretaće se ispred svog para i navoditi ga tako da hoda bezbedno između klizišta. Svi parovi kreću u isto vreme.

Materijal za nastavnike: Opšta uputstva o klizištima i odronima – Prilog 4

Plan evakuacije

Cilj radionice:

Upoznavanje sa školskim planom evakuacije

Uvodna aktivnost:

Gužva u autobusu (10 minuta)

- Voditelj na podu lepljivom trakom napravi pravougaonik dovoljno veliki da u označeni prostor komotno mogu da stanu svi učesnici. Kaže im da je to gradski autobus. Poziva ih da zamisle da je radni dan, da je jutro i da svi kreću od kuće i žure da stignu u školu na vreme. Na početnoj su stanici autobrašta koji ide do škole i svi treba da uđu unutra. Kada su učesnici ušli, voditelj simulira vožnju: *idemo, autobus vozi, truckamo se i evo nas na sledećoj stanicici.* Ulaze novi putnici, pa je gužva u autobusu veća. Podiže lepljivu traku sa uže strane i pomera je ka drugoj strani pravougaonika, čineći autobrašta manjim. Učesnici treba da se pomere bliže jedni drugima, ostajući sve vreme u označenim granicama pravougaonika, to jest *autobrašta*. Voditelj nastavlja da simulira vožnju: *kreñuli smo, vozimo se, autobus skreće levo* (sugerišući i telesno da svi treba da se naginju na levu stranu). Stižu na sledeću stanicu, na kojoj ulaze novi putnici. Voditelj ponovo pomera užu stranu lepljive trake ka drugoj, čineći prostor još manjim. I tako 3-4 puta.

Napomena: Tokom ove aktivnosti svi učesnici su u *autobusu*, niko od putnika ne izlazi. Voditelj samo sugeriše da na svakoj stanicici ulaze novi putnici, što rezultira smanjenjem prostora u autobraštu, u koji se svi učesnici moraju smestiti.

Centralna aktivnost:

Simulacija evakuacije (60 minuta)

- Voditelj kaže da su na prethodnim sastancima u više navrata pominjali evakuaciju kao veoma važno bezbednosno postupanje. Kako je svaki objekat specifičan, tako specifičan mora biti i plan njegovog napuštanja. Stoga i škola ima svoj plan evakuacije, sa kojim će se učenici danas upoznati. Voditelj predstavlja plan evakuacije škole.

- Pošto su učenici upoznati sa planom i pošto su eventualne nedoumice razrešene, voditelj organizuje simulaciju. Bira elementarnu nepogodu koju smatra najpogodnijom za ovu svrhu i vodi simulaciju evakuacije (videti **Prilog 6 – Tri scenarija elementarne nepogode u školi**).
- Kako bi se učenici podstakli da razmišljaju o svim vršnjacima iz svog okruženja, jedan učesnik bi bio u ulozi korisnika kolica. Seo bi na stolicu, a neko od drugova bi mu kanapom vezao noge za noge stolice. Drugi učesnik bi bio u ulozi deteta oštećenog vida. Njemu bi vezali maramu preko očiju.
- Sugestija je da grupa izabere svoju pesmu, koju bi pevala tokom evakuacije. Iskustva primene ove tehnike u realnim situacijama elementarnih nepogoda pokazala su da pevanje snižava tenziju tokom evakuacije, a odraslima pruža i veću kontrolu nad grupom, veoma važnu u situacijama kada više grupa u isto vreme kreće iz svojih prostorija ka izlazu za evakuaciju.
- Nakon simulacije, voditelj započinje završnu diskusiju. Razgovaraju o svojim utiscima; kako su se osećali učesnici koji su bili u ulozi dece sa teškoćama u razvoju; da li misle da su bezbedni tokom planiranog postupanja (pitanje je upućeno svim učesnicima); na koji način ovakav plan evakuacije štiti njihovu bezbednost; da li bi se nešto moglo preduzeti da plan bude bolje prilagođen svim učenicima (na primer, može li se prilagoditi prostor kako bi se učenici sa teškoćama u razvoju mogli samostalno kretati putem evakuacije); kako su se osećali tokom evakuacije; da li im je nešto bilo neprijatno ili uznemiravajuće tokom evakuacije; šta im je pomoglo ili bi moglo da im pomogne da prevaziđu uznemirenost; šta bi moglo da se preduzme da učenici budu što manje uznemireni tokom izvođenja evakuacije u realnoj situaciji opasnosti?
- Na kraju, sumirajući ishod diskusije, učesnici mogu da naprave svoj predlog kako da se deci smanji stres prilikom evakuacije, koji mogu predati školskom timu za bezbednost. Ideje o tome kako bi se mogla unaprediti prilagođenost plana evakuacije svim učenicima treba da budu deo dokumenta koji se predaje timu.

Završna aktivnost:

Grupna masaža (5 minuta)

- Učenici stanu ukrug, stave ruke na leđa osobe koja je ispred njih. Voditelj, koji je takođe u krugu, pokazuje kako da masiraju osobu koja je ispred njih, a učenici ponavljaju te pokrete. Voditelj može da priča i priču koju će potkrepiti pokretima koji podsećaju na masažu, a grupa ima zadatku da te pokrete ponavlja.

Ekstremne temperature

Cilj radionice:

Prepoznavanje pokazatelja toplotnog udara i hipotermije. Sticanje znanja o adekvatnom postupanju u tim situacijama.

Uvodna aktivnost:

Predlog 1 – Traženje skrivenog blaga (10 minuta)

- Učenici se podele u male grupe. Asocijacije su napisane na papirima i sakriveni u prostoriji. Ima ih onoliko koliko ima grupa učesnika. Svaka grupa dobija mapu, koja joj pokazuje kako da stigne do svog papira. Kada su svi papiri otkriveni, voditelj ih izlaže na tabli, a učenici u plenumu pogađaju o kojoj se nepogodi radi.

Primeri asocijacija: sunce, znojenje, opekatine, sneg, led, promrzline...

Predlog 2 – Asocijacije u ogledalu (10 minuta)

- Učesnici se podele u dve jednakе grupe i stanu u dve vrste, jedni naspram drugih (vrsta A i vrsta B). Voditelj izgovara određenu reč. Učesnici iz vrste A prave pozu koja odražava njihovu asocijaciju na zadatu reč. Učesnici iz vrste B imitiraju pozu osobe preko puta sebe iz vrste A. Nakon svake poze, učesnik koji стоји први у vrsti A prelazi u vrstu B, a učesnik koji стоји poslednji u vrsti B prelazi u vrstu A. Aktivnost traje dok svi učesnici ne budu bili i u jednoj i u drugoj vrsti. Moguće zadate reči: sunce, sneg, hladno, toplo i sl.

Jasmina Radojković,
OŠ Posavski partizani

Predlog 3 – Vruće/hladno (10 minuta)

- Voditelj sakrije predmet u prostoriji pre nego što učesnici uđu. Kaže im da je predmet sakriven i da je njihov zadatak da ga pronađu. Voditelj ih navodi izgovarajući reč *vruće* kada su blizu predmeta, a *hladno* kada su daleko od njega.

Dragana Stanišić,
OŠ Posavski partizani

Centralna aktivnost I deo:

Predlog 1 – Upoznavanje sa pojmovima toplotnog udara i hipotermije (20 minuta)

- Date su dve liste na kraju teksta. Jedna sadrži pomešane simptome toplotnog udara i uobičajenog reagovanja na visoke temperature (lista 1), a druga pomešane simptome hipotermije i uobičajenog reagovanja na niske temperature (lista 2). U pripremi treba iseći ceduljice tako da na svakoj piše ime jednog simptoma. Ceduljice se kasnije lepljivom trakom lepe na papir FC table. Druga varijanta je da se po jedan simptom zapiše na po jedan stiker.
- Voditelj kaže učesnicima da smo svi mi osetili toplotu i hladnoću. No, nekada temperature mogu biti izuzetno visoke ili niske i tada mogu ugroziti naše zdravlje. Da bismo mogli da se zaštитimo, moramo umeti da prepoznamo kada više nije reč o običnoj vrućini ili hladnoći, već o ekstremnoj situaciji koja zahteva posebne mere zaštite. Voditelj kaže: *Hajde, na primer, da vidimo kako se osećamo, kako naše telo reaguje kada nam je toplo. Ja ću vam čitati opise telesnih stanja, a vi ćete mi reći da li je to uobičajena reakcija na toplotu.*
- Voditelj čita, a učesnici za uobičajenu reakciju na toplotu kažu da, a za neuobičajenu kažu ne. U skladu sa procenom učesnika, voditelj razvrstava stavke u dve kolone. Kada su sve stavke razvrstane, voditelj sumira i uvodi pojam toplotnog udara, ističući po čemu se on razlikuje od uobičajenih reakcija na visoke temperature.
- Na isti način se obrađuju i stavke koje se odnose na reakcije na niske temperature. Na kraju se uvodi pojam hipotermije (smrzavanja).

Predlog 2 – Vođena fantazija (20 minuta)

- Voditelj zamoli učesnike da zatvore oči i smeste se udobno. Usmeri ih da dišu duboko i ravnomerno. Sačeka minut-dva da se učesnici opuste. Zatim im sugeriše da zamisle da im je veoma hladno. Nakon što je ostavljeno dovoljno vremena da učesnici elaboriraju doživljaj stanja u koje su uvedeni, voditelj im sugeriše da zamisle da im je veoma toplo. Kada voditelj proceni da su učesnici imali dovoljno vremena da osete sugerisane sadržaje, polako ih izvodi iz vođene fantazije. Kaže im da će polako brojati do pet, posle čega učesnici mogu da otvore oči.

- Kada su učesnici izvedeni iz vođene fantazije, voditelj inicira diskusiju. Pita ih kako su se osećali kada im je bilo veoma hladno usmeravajući ih ka telesnim senzacijama. Beleži odgovore na tabli, zatim uvodi pojam hipotermije (smrzavanja), objašnjavajući razliku između doživljaja hladnoće i hipotermije. Zatim podstiče diskusiju o tome kako su se osećali tokom vođene fantazije kada im je bilo veoma toplo, takođe ih usmeravajući ka telesnim senzacijama. Beleži odgovore na tabli, uvodi pojam toplotnog udara i objašnjava razliku između doživljaja da nam je toplo i toplotnog udara.

Dragana Stanišić,
OŠ Posavski partizani

Centralna aktivnost, II deo:

Predlog 1 – Postupanje u situacijama toplotnog udara i hipotermije (50 minuta)

- Učesnici se podele u četiri male grupe. Dve grupe će se baviti situacijom toplotnog udara, a dve grupe situacijom hipotermije. Zadatak im je da zamisle da se nalaze u školi i da njihov drug ili drugarica počinju da ispoljavaju znake toplotnog udara, odnosno hipotermije. Šta bi uradili u toj situaciji? Grupe treba da razmisle o postupcima koji bi zaštitali žrtvu i da ih prikažu kroz skeč. Jedna osoba iz grupe glumi žrtvu nepogode, a ostali drugare koji pokušavaju da joj pomognu.
- Grupe prikazuju skečeve. Voditelj nakon svakog skeča beleži prikazane intervencije. Poželjno je da skečeve koji se bave jednom pojavom učesnici izvode jedan za drugim kako bi voditelj na kraju mogao da sumira. Na primer, da se prvo izvedu skečevi koji prikazuju reagovanje u situaciji toplotnog udara. Nakon svakog skeča voditelj beleži prikazane intervencije. Nakon drugog skeča naglašava razlike između efikasnih intervencija i intervencija koje ne bi vodile zaštiti osobe, uz obrazloženje zašto je to tako. Dodaje intervencije koje učesnici nisu pomenuli i sumira efikasno postupanje u situaciji toplotnog udara. Zatim se pažnja učesnika usmerava na pojavu hipotermije.
- Sumirajući bezbednosna ponašanja u situacijama toplotnog udara, odnosno hipotermije, voditelj ih povezuje i sa načinima prevencije pomenutih pojava. Na kraju navodi učesnike da razmišljaju o tome da li su navedena ponašanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Predlog 2 – Strip: Postupci u slučajevima toplotnog udara/hipotermije (45 minuta)

- Učesnici se podele u četiri male grupe. Dobijaju zadatak da naprave strip od četiri slike. Prva slika treba da prikazuje situaciju u kojoj je jedna osoba žrtva toplotnog udara (dve grupe), odnosno hipotermije (druge dve grupe), a preostale tri slike treba da prikazuju šta se sve može uraditi da se pomogne žrtvama. Učesnici se podstiču da zamisle situacije koje su im bliske, na primer da se sve dešava na školskom izletu, tokom škole u prirodi i sl.
- Kada su grupe završile izradu stripova, izlažu ih. Voditelj na tabli beleži predložene intervencije. Na kraju komentariše predložene intervencije, izdvajajući efikasne od onih koje ne bi doprinele bezbednosti osobe pogodjene toplotnim udarom, odnosno hipotermijom, i to obrazlaže. Sumira bezbednosno ponašanje u situacijama izloženosti toplotnom udaru, odnosno hipotermiji, povezujući ih sa načinima prevencije.
- Pre zatvaranja teme voditelj podstiče učesnike da razmišljaju o tome da li su navedena bezbednosna ponašanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Jasmina Radojković,
OŠ Posavski partizani

Materijal za rad:

Lista 1

- Kada mi je toplo, znojim se
- Kada mi je toplo, teško dišem
- Kada mi je toplo, dlanovi su mi vreli
- Kada mi je toplo, srce mi ubrzano kuca
- Kada mi je toplo, imam vrtoglavicu
- Kada mi je toplo, bili me glava
- Kada mi je toplo, muka mi je
- Kada mi je toplo, ne znojim se

Lista 2

- Kada mi je hladno, hladni su mi prsti na rukama i nogama
- Kada mi je hladno, srce mi ubrzano kuca
- Kada mi je hladno, modri su mi nokti
- Kada mi je hladno, imam drhtavicu
- Kada mi je hladno, koža mi se naježi
- Kada mi je hladno, teško govorim i teško se krećem
- Kada mi je hladno, bole me zglobovi
- Kada mi je hladno, ubrzano dišem

Otpornost (rezilijentnost)⁴

Cilj radionice:

Psihosocijalno osnaživanje učesnika i osvetljavanje individualnih izvora otpornosti

Uvodna aktivnost:

Ajkule (10 minuta)

- Voditelj traži dva dobrovoljca, koji će glumiti ajkule. Svi ostali biće brodolomnici koji plivaju po moru. Ajkule kruže oko njih, a na znak voditelja mogu da pojedu sve one koji nisu u čamcu za spasavanje. Čamac formiraju učesnici tako što se uhvate za ruke. Na primer, ako voditelj vikne *tri*, po troje učesnika treba da se uhvati za ruke. Učesnici koji ne budu u *trojkama* ostali su van čamaca za spašavanje i ajkule mogu da ih pojedu.
- Kada igra počne, voditelj ostavi učesnike da plivaju pola minutu i da ajkule kruže oko njih, a zatim vikne određeni broj. Sve koji su van čamaca ajkule odnose (uz ivice prostorije) i oni ispadaju iz igre. Voditelj pravi nekoliko ovakvih tura.
- Na kraju aktivnosti voditelj treba da prokomentiariše kako često smatramo da smo u kriznim situacijama najsnažniji ako mislimo samo na sebe, a zapravo smo mnogo snažniji i sigurniji ako mislimo i na sebe i na druge. Spremnost da pomognemo drugima u nevolji, odnosno osećaj da i mi imamo oslonac u drugima, čini izvor naših snaga u kriznim situacijama. Nakon što su učesnici saznali više o raznim elementarnim nepogodama o kojima je tokom školske godine bilo reči i nakon što su ovladali načinima ponašanja kojima mogu umanjiti ili izbeći loše posledice, voditelj treba da istakne da je važan faktor bezbednosti i smirenost. Zbog toga će se na kraju ovog ciklusa učesnici baviti svojim snagama, svim onim što im pomaže da prebrode teške situacije i vrati se u ravnotežu.

⁴ Preuzeto i prilagođeno iz United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization; UNESCO Associated Schools: A Teacher's Guide to Disaster Risk Reduction, UNESCO 2014, France

Centralna aktivnost:

Naše moći (60 minuta)

- Voditelj kaže da smo svi mi kao gumice jer imamo mogućnost da se rastegnemo ako to situacija traži. Kad popusti pritisak, možemo da se vratimo u prvobitno stanje. Ovo demonstrira na gumici za kosu ili koristi analogiju sa gumenom loptom. Situacija koja nas pogodi ugruva nas kao gumenu loptu, ali se mi vratimo na staro kada pritisak nestane.
- Zatim voditelj uvodi učesnike u temu na primerima iz priča, bajki, filmova... Radionica bi bila još interesantnija ukoliko bi voditelj učesnicima pustio i kratki insert iz filma, makar u funkciji prepoznavanja filma ili lika o kojem će biti reč. Na primer:

Gledali ste film 'Ledeno kraljevstvo'? Elzu je jako pogodilo kada je otkrila da njena sposobnost da stvara sneg i led može da ugrozi ljude koje voli. Toliko ju je to potreslo da se potpuno povukla od ljudi. Sećate li se šta je Elzi pomoglo da se vrati ljudima i da ponovo bude srećna? Bila je to ljubav nekog ko joj je blizak i veruje u nju. Svest da imamo pored sebe ljude koji nas vole i koji su spremni da nam pomognu jedna je od stvari koja nam može pomoći da se u teškim situacijama osećamo bolje.

Ili:

Možete li da se setite likova iz drugih filmova ili priča ljudi koji su bili u nekoj teškoj situaciji? Šta im je pomoglo da se ponovo dobro osećaju, da ponovo budu srećni?

- Voditelj zatim polako usmerava učesnike ka ličnom iskustvu:
U situacijama kada nam je teško, kada nas nešto pogodi, može nam pomoći ... (nabraja sve što je do tada spomenuto). Da li to i vama pomaže? Šta vam još pomaže?
- Sve što deca govore voditelj beleži na tabli. Diskusija se sve vreme odvija u plenumu.
- Na kraju voditelj sumira šta sve čini našu otpornost u teškim situacijama. Napominje da sve moći koje su učesnici naveli mogu da im pomognu i olakšaju u situaciji izbjivanja neke elementarne nepogode. Na primer, svest da su oko nas ljudi koji nas vole i koji su spremni da nam pomognu čini da se osećamo sigurnije i da budemo smireniji. Podseća učesnike da je to što znaju kako treba da postupe u situacijama elementarnih nepogoda takođe njihova snaga. Istiće da je važno da budu svesni da i u teškim situacijama imaju moć da prežive jer to će im pomoći da sačuvaju smirenost i prisebnost, koji

su veoma važan deo bezbednosnog postupanja, kao i mentalnog zdravlja. Zajednički produkt (list papira na kojem su ispisani činioci otpornosti) može se sačuvati, okačiti u prostoriji u kojoj se grupa okuplja kao podsetnik na njihovu sposobnost da se bore sa teškim situacijama.

Završna aktivnost:

Putujući osmeh (5 minuta)

- Cela grupa, uključujući i voditelja, stane ukrug. Jedan učesnik započinje igru tako što se nasmeši osobi sa svoje leve strane. Taj učesnik imitira osmeh koji mu je upućen, a zatim se na svoj način nasmeje osobi sa svoje leve strane. Tako se osmeh prenosi od učesnika do učesnika, dok ne stigne do osobe koja je započela igru.

Rad u okviru edukativnih radionica biće interesantniji i podsticajniji deci starijeg osnovnoškolskog uzrasta ako i sami imaju mogućnost da učestvuju u realizaciji. Uključivanje učenika bi se moglo inicirati na više načina.

- Učenike treba unapred informisati o temi naredne radionice i dati im zadatak da, na primer, donesu po jedan predmet koji je na neki način povezan sa elementarnom nepogodom kojom će se baviti na radionici. Predložite im da puste deo pesme ili donesu sliku likova iz filma ili stripa koji su na neki način povezani sa elementarnom nepogodom kojoj je radionica posvećena. Razmena materijala koje su učesnici pripremili bila bi uvodna aktivnost u sesiju.
- Kako centralna aktivnost svake radionice počinje određenjem elementarne nepogode kojoj je posvećena, jedna grupa učenika bi mogla da dobije zadatak da istraži sve o datoј elementarnoj nepogodi, pripremi materijal i objasni je umesto voditelja. Evo kako bi to mogli da urade:
 - Mogu da kreiraju prezentaciju u formi grafičkih prikaza ili kolaža, u elektronskoj formi, da snime kratak film pri čemu mogu koristiti svoje mobilne telefone, da kreiraju dramski prikaz koji, na primer, imitira edukativne televizijske emisije. Jedan učenik je u ulozi naratora i objašnjava elementarnu nepogodu, a ostali to odigravaju.
 - Učenici po grupama mogu da obave istraživanje na određenu temu i da na radionici izveste ostale o tome što su saznali. Na primer, jedna grupa istražuje u kom delu sveta se najčešće javljaju zemljotresi, druga istražuje koji su bili najjači zabeleženi zemljotresi na svetu, treća istražuje koji su zemljotresi pogodili našu zemlju u poslednjih 20 godina itd.

Požar

Cilj radionice:

Sticanje znanja o adekvatnom načinu reagovanja u situaciji izbjivanja požara u školi

Uvodna aktivnost:

Lov na skriveno blago (15 minuta)

- Učesnici se podele u male grupe. Asocijacije su napisane na papirima i sakrivene u prostoriji. Ima ih onoliko koliko ima grupa. Svaka grupa dobija mapu koja joj pomaže da stigne do svog papira. Kada su svi papiri otkriveni, voditelj ih izlaže na tabli i učesnici u plenumu pogadaju o kojoj je nepogodi reč.

Primeri asocijacijacija: dim, crveno, toplo, širi se i sl.

Centralna aktivnost:

Šta ovde nije u redu? (60 minuta)

- Voditelj upoznaje učesnike sa pojavom požara. U tu svrhu može se primeniti tehnika *grozd* (sugestija Sanje Živković, OŠ *Jefimija*). Voditelj zamoli učesnike da kažu svoju prvu asocijaciju na reč požar i sve asocijacije zapiše na tabli. Kada su sve ideje iscrpljene, voditelj podstiče učesnike da, na osnovu zapisanih asocijacija, zaključe šta je požar i šta sve mogu biti njegovi uzročnici. Uslovi koji moraju postojati da bi vatra gorela (kiseonik, goriva materija i izvor paljenja) mogu se ilustrovati učenicima demonstracijom paljenja upaljača, kao i eksperimentom sa svećom i čašom (sveća se upali, a zatim poklopi čašom).
- Nakon toga učesnici se podele u male grupe. Svaka grupa dobija jednu priču (vidi materijal za rad). Treba napomenuti da su priče preuzete iz kolekcije tekstova *Darvinova nagrada*, koja sadrži neobične događaje neopreznih postupanja koji su izazvali loše posledice po aktere. Neke od priča su prilagođene ili inspirisane duhom ove kolekcije i smišljene za potrebe edukativnog rada sa učenicima.
- Priče koje će učenici dobiti vezane su za situacije požara. U svakoj priči akter je uradio nešto što je dovelo do lošeg ishoda. Zadatak

učesnika biće da prepoznaju koji je postupak izazvao negativan ishod (ostaviti grupama desetak minuta za rad).

- Predstavnici grupe pronalaze loš postupak u situaciji požara i objašnjavaju zbog čega je on loš. Voditelj sve beleži na tabli. Pita grupu šta je trebalo uraditi i pomaže joj da negativno postupanje zameni pozitivnim. Pozitivna postupanja beleži u posebnoj koloni.
- Kada su sve grupe podnele svoje izveštaje, voditelj pita učesnike šta bi još mogli da dodaju, šta bi bilo dobro preduzeti u situaciji izbijanja požara i sve to zapisuje na tabli. Na kraju dodaje i postupanja kojih se učesnici nisu setili i sumira adekvatno bezbednosno postupanje. Skreće pažnju učesnicima da su priče iz kolekcije *Darvinova nagrada* pisane tako da budu zabavne i duhovite, ali da zapravo nose veoma ozbiljnu poruku i upozorenje. Ukazuju na to kako nepromišljena postupanja mogu da budu opasna i kako mogu sa izazovu dugoročne i ozbiljne posledice po zdravlje, pa i život ljudi.
- Kako bi bezbednosna postupanja do kojih je grupa došla na radionici bila u funkciji zaštite svih učenika, voditelj podstiče učesnike da razmisle o tome da li su ona prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Završna aktivnost:

Gusenica (5 minuta)

- Učesnici stanu ukrug i okrenu se bočno. Stave ruke na ramena osobi ispred sebe i približe se jedni drugima tako da im se stopala dodiruju. Zatim se polako spuštaju u čućeći položaj i sedaju u krilo osobi iza sebe. Kada su svi seli, pokušavaju zajedno da hodaju kao velika gusenica.

Materijal za rad

Priče iz kolekcije tekstova *Darvinova nagrada*⁵

Nominovan za *Darvinovu nagradu* za 2006. (jul 2006, Ohajo)

Musa i njegov sin Esa nameravali su da prevare osiguranje kako bi naplatili odštetu za svoj restoran brze hrane. Unajmili su čoveka da im zapali restoran, nudeći mu 60.000 dolara. Čovek je tri puta pokušavao i nijednom nije uspeo da spali restoran. Svaki put bi napravio samo manju štetu. Zajednica je bila uzbudjena zbog vandalizma koji se dešava u komšiluku. Musa se umorio od bacanja novca. Rešio je da sam zapali restoran. Polio je benzinom čitav restoran i bacio upaljenu šibicu. Restoran je planuo. Zadovoljni rezultatom, stojeći ispred restorana u plamenu, Musa i Esa su rešili da naprave pauzu i popuše po cigaretu. Čim su kresnuli upaljač, desila se eksplozija koja ih je odbacila na obližnji zid. Završili su na intenzivnoj nezi u bolnici.

Nominovan za *Darvinovu nagradu* za 2008. (maj 2008, Severna Karolina)

Ponekad se dogodi i nešto za šta smo mislili da se nikada neće desiti jer je nemoguće. Donovan je radio kao čuvar na imanju i bio je na dužnosti 27. maja, kada je, usled neispravnih instalacija, izbio požar. Otrčao je u kuću, pozvao vatrogasce i ponovo istrcao napolje. Video je da se požar približio električnoj testeru u šupi. Brzo je zahvatilo vodu kantom i polio električnu testeru. U tom trenutku došlo je do kratkog spoja i Donovana je udarila struja.

U slobodno vreme on je zarađivao pomažući meštanima u pripremi drva za ogrev, ali ga je vezanost za električnu testeru ovog puta skupo koštala.

⁵ Preuzeto i prilagođeno iz <http://www.darwinawards.com/>. Nova priča je nastala inspirisana kolekcijom *Darvinovih nagrada*, a za potrebe edukativnog rada u okviru projekta

Nominovana za Darwinovu nagradu za 2011. (oktobar 2011, Vašington)

Bio je lep jesenji dan kada je požar zahvatio zgradu banke u poslovnom delu grada. Dim je kuljao sa sprata. Oglasio se protivpožarni alarm i masa zaposlenih je navrla u hodnike. Mlada radnica, nedavno zaposlena, istračala je iz kancelarije sa idejom da što pre izađe iz zgrade. Potrčala je ka liftu, verovatno prijatno iznenađena što ga niko drugi nije čekao. Na njenu nesreću, to što je lift brzo stigao i što je bio prazan nije joj bio znak da treba posumnja u ispravnost svoje ideje. Ušla je u lift. U sledećem trenutku nestala je struja. Lift je stao. Dim je počeo da ulazi u lift.

Kada su je izvukli iz lifta, hitno je prebačena u urgentni centar.

Nominovan za Darwinovu nagradu 2004. (novembar 2004, Ajdaho)

Gotfri je dugo gledao upaljač svog prijatelja sa grandioznim čoperom i slušao ga kako se hvali da ga je dobio na okupljanju zaljubljenika u motore. Nakon više meseci zavisti, kada je bio u poseti prijatelju, ukazala mu se prilika da ostane sam sa upaljačem. Nije odoleo, uzeo ga je. Došao je kući, spustio ga na kuhinjski sto i stavio jelo u mikrotalasnu pećnicu. Dok je on bio u kupatilu, neispravna mikrotalasnna pećnica izazvala je požar. Izašavši iz kupatila, video je da je vatru dobrano zahvatila kuhinju. Brzo se obukao i potrčao ka izlazu iz stana, a onda se setio upaljača. Nije smeо da dozvoli da ga iko nađe u njegovom stanu! Potrčao je nazad ka kuhinji. Kako je bilo vruće, skinuo je kaput i uleteo u zapaljenu prostoriju da uzme upaljač. Kada je nakon toga uspeo da izađe iz stana, imao je opekotine po telu, a pogotovo na šaci kojom je zgrabio vreli upaljač.

Stefan i Lara⁶

Bilo je toplo letnje veče. Povremeno je duvao vruć vетар. Lara je ceo dan provela na fakultetu, a uveče je častila drugarice sladoledom jer je tog dana punila 19 godina. Njen brat Stefan je želeo da je iznenadi poklonom i tortom koju je sam napravio. Stefan je ugasio sva svetla, stavio tortu sa svećicama na

⁶ Situaciju osmisnila Biljana Konjević, Prva obrenovačka osnovna škola

sto i upalio ukrasnu sveću. Stajao je kraj otvorenog prozora, očekujući Laru. Kada je Lara pozvonila, niko nije otvorio. Otključala je i otvorila vrata. U tom momentu dunula je promaja, zavesa se zavijorila i, dotakavši plamen sveće, zapalila. Uplašeni Stefan je brzo istrčao iz sobe ne zatvorivši vrata za sobom. Povukao je Laru i oboje su istrčali iz kuće. Kada su se dovoljno udaljili, videli su da je požar već zahvatilo i druge sobe i hodnik. Otišli su kod komšija i pozvali vatrogasce.

Materijal za nastavnike: Opšta uputstva u slučaju požara – Prilog 1

Zemljotres

Cilj radionice:

Sticanje znanja o adekvatnom postupanju u situaciji zemljotresa

Uvodna aktivnost:

Detektivi elementarnih nepogoda (15 minuta)

- Voditelj učenike deli u više malih grupa, a van grupa ostaje jedan par. Učesnici će imati zadatak da stavom svojih tela prikažu nepogodu koju im voditelj zada. Sve grupe će prikazivati istu nepogodu.
- Dve osobe u paru biće detektivi. Oni izlaze iz prostorije, tako da ne znaju koju će nepogodu ostali učesnici prikazati. Voditelj će ih pozvati da se vrate u prostoriju kad svi stanu u položaje koji treba da asociraju na zadatu nepogodu (grupe simultano prikazuju sliku). Detektivi imaju zadatak da otkriju o kojoj je nepogodi reč.
- Kada detektivi napuste prostoriju, grupe dobijaju instrukciju da prikažu zemljotres.

Centralna aktivnost:

Predlog 1 – Kviz (60 minuta)

- Voditelj uvodi učesnike u temu tako što ukratko određuje pojam zemljotresa. Zatim najavljuje kviz. Napominje da su svi imali prilike da slušaju o zemljotresima i o tome šta treba, a šta ne treba raditi kada dođe do zemljotresa. Ovim zabavnim kvizom deca će objediniti i obogatiti svoja znanja o zemljotresima. U redu je da učesnici ne znaju odgovore na neka pitanja jer ovo je prilika da zajedno nauče nove stvari.
- Učesnici se podele u dve grupe tako što izvlače papiriće na kojima su dva niza brojeva. Uz svaki broj nalazi se još jedan simbol koji ih razlikuje (npr. od 1a do 10a i od 1b do 10b). Na taj način je slučajnim izborom određen i redosled odgovaranja na pitanja. Voditelj objašnjava deci da su oni sada dve ekipe i da će se takmičiti u tome ko bolje prepoznaje postupke koji vode bezbednosti u situaciji izbjivanja zemljotresa. Voditelj zatim čita tvrdnje, od kojih svaka govori šta treba preuzeti u cilju zaštite od zemljotresa. Neke tvrdnje su tačne,

a neke nisu. Članovi ekipa treba da prepoznaaju koje su tačne, a koje ne. Kada takmičari misle da znaju odgovor, treba da zatrube. Onaj ko prvi zatrubi, ima mogućnost da prvi kaže da li je tvrdnja tačna ili nije. Svaki član eiske će odgovoriti na jedno pitanje, a zatim će ga zameniti sledeći. Voditelj piše poene na tabli i komentariše svaki odgovor. Ako je tvrdnja tačna, objašnjava zbog čega je tačna, ako nije, objašnjava na koji bi način određeno ponašanje ugrozilo bezbednost.

- Posle kviza voditelj sumira bezbednosno postupanje u situaciji izbijanja zemljotresa.
- Kako bi bezbednosna postupanja do kojih je grupa došla na radionici bila u funkciji zaštite svih učenika, voditelj podstiče učesnike da razmisle o tome da li su ona prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Predlog 2 – Grupni kviz (60 min)

- Učesnici se podele u četiri male grupe. Svaka grupa dobija zadatak da osmisli pet pitanja ili pet tvrdnji na koje bi se odgovaralo sa *tačno* i *netačno* na temu ponašanja u situaciji zemljotresa. Ukoliko radionici prisustvuje više od 20 učesnika, dobro je da bude onoliko pitanja koliko ima učesnika kako bi svako imao prilike da odgovori na jedno pitanje.
- Kada grupe sastave pitanja, spajaju se i postaju takmičarske eiske. Na primer, prva i druga grupa čine jednu ekipe, a treća i četvrta čine drugu ekipe. Voditelj kviza može biti voditelj radionice, a mogu biti i dvoje učesnika, po jedna osoba iz svake ekipe. Tako je objektivnost garantovana. Eiske će odgovarati na pitanja koja su sastavili članovi druge ekipe, tako da svaka ekipa treba da odgovori na 10 pitanja. Pitanja se postavljaju naizmenično jednoj, pa drugoj ekipi. Unutar ekipe određuje se redosled članova (na primer, izvlačenjem papirića sa brojevima), tako da svaki član ima mogućnost da odgovori na bar jedno pitanje. Voditelj piše poene na tabli.
- Voditelj radionice komentariše svaki odgovor. Ukoliko je ispravan, objašnjava zbog čega je ispravan, ukoliko nije, objašnjava na koji bi način takvo ponašanje ugrozilo bezbednost. Na kraju sumira bezbednosna postupanja u situaciji izbijanja zemljotresa.
- Kako bi bezbednosna postupanja do kojih je grupa došla na radionici bila u funkciji zaštite svih učenika, voditelj podstiče učesnike da razmisle o tome da li su ona prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Predlog 3 – Zemlja Auritanija (60 minuta)

- Voditelj ukratko upoznaje učesnike sa pojmom zemljotresa. Zatim ih uvodi u aktivnost, predstavljajući im kontekst igre. Aktivnost se odvija u malim grupama. Negde daleko prostire se zemlja Auritanija. Njeni stanovnici su miroljubiv, dobronameran narod, veliki graditelji koji su stvorili puno građevina od svetskog značaja. Svetska seizmološka stanica je detektovala da Auritaniji preti opasnost od zemljotresa. Iako u mnogo čemu napredni, Auritanci ne znaju za zemljotres i ne umeju da se zaštite od njega. Ujedinjene nacije su veoma zabrinute zbog ove situacije. Stoga su unajmili vas kao stručnjake za zaštitu od zemljotresa da stanovnicima Auritanije predočite šta treba da rade kako bi se zaštitali. No, morate imati na umu jednu kulturološku specifičnost ovog naroda. Naime, kod njih je uobičajeno da se uradi suprotno od onog što se kaže. Na primer, kada želite da navedete Auritanca da jede, kažete mu: *Molim vas, slobodno gladujte celog dana!*
- Voditelj daje sledeću instrukciju učenicima: *Vi ste sada stručnjaci za bezbednost. Ujedinjene nacije zaposlike su vas da napravite uputstva za narod Auritanije o tome kako treba da se ponašaju kad dođe do zemljotresa. Većina njih će u vreme izbijanja zemljotresa biti u lokalnoj školi. Imate 15 minuta za to.* Grupe pišu uputstva na FC papirima.
- Kada svi završe, voditelj ih vraća na svaku stavku i podstiče ih da formulišu konstruktivna bezbednosna postupanja. Na kraju dodaje bezbednosna postupanja koja učesnici nisu pomenuli i sumira sva bezbednosna postupanja.
- Kako bi bezbednosna postupanja do kojih je grupa došla tokom radionice bila u funkciji zaštite svih učenika, voditelj podstiče učesnike da razmisle o tome da li su ona prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Predlog 4 – Tačno/netačno (60 min)

- Učesnici se podele u dve grupe. Voditelj im kaže da će se sada takmičiti u tome ko bolje prepoznaće pravilno bezbednosno postupanje u situaciji izbijanja zemljotresa.
- Grupe dobijaju isti broj tvrdnji o ponašanju nakon izbijanja zemljotresa. Svaka tvrdnja je ispisana na posebnom parčetu papira. Neke od njih su tačne, a neke ne. Grupe dobijaju i belu magnetnu

tablu podeljenu na dva dela. Voditelj daje instrukciju da na jedan deo table smeštaju tvrdnje za koje smatraju da su tačne, a na drugi deo table tvrdnje za koje smatraju da nisu tačne. Alternativno, grupe mogu razvrstavati tvrdnje na velikom papiru pričvršćujući ih lepljivom trakom.

- Kada su tvrdnje raspoređene, voditelj i učesnici ih zajedno komentarišu, dajući dodatna objašnjenja. Na kraju voditelj sumira bezbednosna postupanja u situaciji izbijanja zemljotresa.
- Kako bi bezbednosna postupanja do kojih je grupa došla bila u funkciji zaštite svih učenika, voditelj podstiče učesnike da razmисле o tome da li su ona prilagodena i deci sa teškoćama u razvoju.

Maja Petrović i Milijana Stanković, OŠ Jefimija;
Slađana Slavković, OŠ Posavski partizani

Završna aktivnost:

Kooperativne muzičke stolice (10 minuta)

- Stolice su poređane ukrug, okrenute sedištem ka spolja, i ima ih nešto manje nego učesnika. Voditelj kaže da će pustiti muziku (ili pevati) i da učesnici treba da idu oko stolica dok traje muzika. Onog trenutka kada muzika stane, treba svi da se smeste na stolice koje su im najbliže. Cilj nije da svako sedne na stolicu, tako da deca koja su ostala bez stolice ispadaju iz igre.
- Nakon svakog kruga, voditelj izmiče po par stolica.

Materijal za rad

Iskazi za igru kviza:

1. U slučaju zemljotresa treba stati na sredinu sobe ispod lustera, pošto će vas tu spasilačke ekipe najlakše opaziti.
2. U slučaju zemljotresa treba izbegavati stepeništa.

3. U slučaju zemljotresa dobro je skloniti se ispod stola i pokriti glavu rukama.
4. U slučaju zemljotresa treba otrčati do prozora i pozvati pomoć.
5. U slučaju zemljotresa treba svi što brže da krenu ka izlazu.
6. Ako zgrada ima lift, idite liftom kako biste što pre stigli do izlaza.
7. U slučaju zemljotresa treba izbegavati stajanje pored polica.
8. U slučaju zemljotresa treba paničiti. Tako ćete pokazati da ste svesni ozbiljnosti situacije.
9. U slučaju zemljotresa treba se spustiti na pod, sklupčati se i zaštititi glavu.
10. U slučaju zemljotresa treba se skloniti na sigurna mesta kao što su dovraci.
11. Ako vidite da masa ljudi kreće ka izlazu, brzo im se pridružite da ne ostanete zarobljeni unutra.
12. Ako čujete da se uključio protivpožarni aparat, to je znak da se dešava nešto neobično.
13. U slučaju zemljotresa treba isključiti sve izvore vode.
14. Ako je prošao jedan talas potresa, slobodno pođite napolje. To je siguran znak da više neće biti potresa.
15. U slučaju zemljotresa dobro je imati baterijsku lampu.
16. U slučaju zemljotresa treba uključiti sve električne aparate kako biste bili sigurni da su još uvek ispravni.
17. Jedno od bezbednih mesta za sklanjanje u slučaju zemljotresa su i uglovi unutrašnjih zidova prostorije.
18. Ako osetite miris gasa, nikako ne palite šibicu.
19. Ako izadete iz zgrade za vreme zemljotresa, naslonite se na spoljni zid kako biste ga pridržali da se ne sruši.
20. Tokom zemljotresa nikada ne nestaje struja.

Poplave

Cilj radionice:

Sticanje znanja o adekvatnim postupcima u situaciji izbijanja poplave

Uvodna aktivnost:

Napravi svoju pesmu (15 minuta)

- Učesnici se podele u četiri male grupe. Svaka grupa dobija listu reči ili sintagmi i zadatak da od njih sastavi pesmu ili priču na koju god temu želi. Dozvoljeno je dodavanje drugih reči, jedini uslov je da se sve reči sa liste nađu u toj priči, odnosno pesmi.
- Kada su grupe predstavile svoje pesme ili priče, voditelj pita mogu li pogoditi o kojoj će elementarnoj nepogodi biti reč.
Primer zadatih reči ili sintagmi: *obaveštenja na vestima, iznenadenje, bujica, drveće pada, podzemne vode i sl.*

Centralna aktivnost:

Predlog 1 – Izrada plana zaštite od poplava (45 minuta)

- Voditelj uvodi učesnike u temu objašnjavajući pojам poplave. Podsticaj za razgovor može biti i kratka prezentacija video-materijala, na primer snimak poplave u Novom Sadu 2010. godine, dostupan na <https://www.youtube.com/watch?v=nLw33Q8jYoE&spfreload=10>, koji unosi i dozu humora u razgovor o poplavama.
- Učesnici nastavljaju rad u istim grupama u kojima su bili tokom uvodne aktivnosti. Dobijaju zadatak da zamisle da su školska komisija za izradu plana zaštite u situacijama poplava. U okviru grupe treba da prodiskutuju o tome šta bi bilo korisno preduzeti u situaciji poplave. Potom treba to da zapišu. Važno je da svaki postupak zapišu na posebnom papiru, na primer na samolepljivim stikerima. Kako bi se predlozi grupa razlikovali, svaka grupa treba da ima stikere ili papire različite boje.
- Voditelj treba da naglasi da grupe moraju predlagati bezbednosna postupanja koja pružaju zaštitu svim njihovim vršnjacima. Na primer, jedna grupa treba da vodi računa da postupanja koja predlažu budu primerena deci koja koriste kolica, druga grupa treba da vodi računa da pravila postupanja budu primerena deci oštećenog sluha, a treća

grupa treba da vodi računa da pravila postupanja budu primerena deci oštećenog vida.

- Zatim grupe izlažu svoje predloge lepeći stikere na FC tablu. Voditelj kreira iscrpnu listu postupanja, a predloge koji se ponavljaju odvaja na stranu. Zatim se vraća na svaki predlog, pitajući učesnike da li predloženo postupanje vodi bezbednosti u situaciji izbijanja poplave ili ne i zbog čega. Na kraju voditelj dodaje postupanja koja učesnici nisu pomenuli i sumira preporuke za zaštitu u situaciji poplava, vodeći računa da one pružaju zaštitu svim učenicima.

Predlog dopune aktivnosti

Kad učesnici napišu sve svoje predloge bezbednosnih postupanja (pre razmene u velikoj grupi), voditelj im kaže da nacrtaju torbu u koju će staviti stvari koje bi poneli u slučaju poplave. Spisak treba da popišu na poledini torbe.

Zatim grupe izlažu predloge postupanja i predstavljaju svoje torbe.

Jasmina Đurković,

Prva obrenovačka osnovna škola

Predlog 2 – Izrada plana zaštite od poplava (40 minuta)

- Učenici bi na prethodnoj radionici bili podeljeni u male grupe i dobili bi zadatak da istraže mišljenje vršnjaka o bezbednosnom postupanju u situaciji poplave. Svaka grupa bi odredila svoju ciljnu grupu. Pitali bi drugare šta bi preduzeli u situaciji izbijanja poplave ako bi se u tom trenutku zatekli u školi. Ispitivanje može da se radi individualno ili grupno. Kada bi prikupili razmišljanja vršnjaka, objedinili bi ih u prezentaciju koju bi na radionici preneli ostalima u grupi. Prezentacije mogu uraditi na papirima ili u elektronskoj formi.
- Aktivnost bi se dalje realizovala na isti način kao i u slučaju prethodne centralne aktivnosti.
- Kako bi bezbednosna postupanja do kojih je grupa došla na radionici bila u funkciji zaštite svih učenika, voditelj podstiče učesnike da razmisle o tome da li su ona prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Završna aktivnost:

Predlog 1 – Probadanje zmaja (20 minuta)

- Učesnici i dalje ostaju u istim grupama. Dobijaju zadatku da predstave poplavu kao čudovište. Crtaju to čudovište flomasterima na papiru i lepe crteže gde žele u prostoriji. Voditelj organizuje galerijsku šetnju. Cela grupa obilazi radove. Ispred svakog rada predstavnik grupe predstavlja crtež, objašnjavajući zbog čega su baš na taj način predstavili čudovište, to jest poplavu.
- Svaka grupa uzima sa table svoje stikere sa predloženim postupcima, a stikere sa postupcima koje je dodao voditelj podele međusobno. Voditelj objašnjava učesnicima da su znanja o načinima zaštite njihovo oružje u borbi sa poplavom. Kada imaju znanje, nisu bespomoćni, ne moraju da se plaše čudovišta, mogu ga pobediti. Tada poziva svaku grupu da pride svom čudovištu i *probode ga*, to jest prelepi ga stikerima na kojima su ispisani pravilni postupci za zaštitu od poplava.
- Na kraju voditelj pita učesnike kako im sada izgledaju njihova čudovišta i kako se osećaju. Naglašava da se obično plašimo stvari za koje mislimo da im se ne možemo suprotstaviti. Kada otkrijemo svoju moć, strah se smanjuje ili nestaje. Znanje o bezbednosnom postupanju u situaciji elementarnih nepogoda jeste naša moć. Važno je imati oprez kako bismo na vreme reagovali. Međutim, svest o tome da nismo bespomoćni daje nam smirenost, koja je neophodna da bismo mogli da upotrebimo ono što znamo i zaštitimo i sebe i druge od poplava.

Predlog 2 – Vodenko Spasić (20 minuta).

- Učesnici nastavljaju rad u istim malim grupama. Dobijaju zadatku da osmisle superheroja koji spasava ljudе i životinje od poplava. Mogu ga predstaviti crtežom na FC papiru ili u formi kolaža, mogu ga kreirati elektronski koristeći svoje mobilne telefone, mogu pronaći početnu sliku na *Googlu* i obraditi je u Fotošopu... Najbolje je da voditelj proceni šta bi grupi bio najinteresantniji medij. Kad osmisle svog superheroja, daju mu ime.
- Grupe predstavljaju svoje superheroje. Opisuju njihove moći, objašnjavaju kako spasavaju ljudе i životinje... Voditelj koristi svaku analogiju sa ljudskim ponašanjem da sposobnosti superheroja poveže sa sposobnostima koje imaju učesnici. Na primer, deca kažu da superheroj ima šesto čulo, da može da predviđa izbjeganje poplave i

upozori ljudi, a voditelj im objašnjava kako i mi imamo mogućnost da pratimo znake koji ukazuju na mogućnost izbjivanja poplave, možemo da pratimo izveštaje preko sredstava informisanja itd. Na kraju, kad sve grupe završe prezentaciju, voditelj kaže da, iako nismo superheroji i nemamo natprirodne moći, imamo mogućnost da se zaštitimo od poplava. Znanja koja su učesnici stekli o bezbednosnim postupanjima njihovo su oružje. Oprez je važno imati kako bismo na vreme reagovali, ali svest o tome da nismo bespomoćni nam daje smirenost, koja je važna da bismo mogli da upotrebimo svoja znanja i zaštitimo sebe i druge.

Materijal za nastavnike: Opšta uputstva za ponašanje tokom poplava – Prilog 3

Klizišta i odroni

Cilj radionice:

Prepoznavanje pokazatelja aktiviranja klizišta i odrona i sticanje znanja o adekvatnom postupanju u tim situacijama

Uvodna aktivnost:

Ljudske mašine (15 minuta)

- Učesnici se podele u grupe od četiri-pet članova. Voditelj kaže da je na papirićima napisao imena nekih vozila, recimo avion, autobus, automobil, traktor, vatrogasna kola, kola Hitne pomoći itd. Svaka grupa će izvući jedan papirić i od svojih tela *napraviće* zadato vozilo. Svi članovi grupe moraju učestvovati u prikazu i svako mora predstavljati neki deo vozila. Niko ne treba da bude osoba koja upravlja vozilom. Predstavljaće vozila bez reči, dozvoljene su samo onomatopeje.
- Grupe dobijaju po pet minuta da se pripreme. U toku pripreme se mogu i udaljiti jedni od drugih, izaći van prostorije i slično kako ne bi videli jedni druge.
- Grupe predstavljaju svoje prikaze, a ostali pogađaju koje je to vozilo.

Centralna aktivnost:

Predlog 1 – Postupanje u situaciji odrona i klizišta (60 minuta)

- Voditelj pripremi slike na kojima su prikazane posledice odrona i klizišta i pita učesnike mogu li da prepoznaju o kojoj je nepogodi reč.
- Nakon što je definisana tema radionice, voditelj ukratko upoznaje učesnike sa pojmom klizišta i odrona. Zatim se učesnici podele u male grupe. Svaka dobije materijal za izgradnju kuće (jednu ili više kartonskih kutija, slamčice, papirne tanjire, plastične čaše, plastelin, lepljivu traku, makaze). Zadatak im je da od tog materijala naprave kuću. Kada su kuće gotove, voditelj organizuje obilazak tako da svaka grupa ima priliku da predstavi svoju maketu. Alternativno, grupe mogu praviti i različite građevine (kuću, školu, opština i sl.).
- Zatim voditelj kaže učesnicima da zamisle da su, nakon izgradnje kuće, saznali da se ona nalazi na zemljištu sklonom odronima i klizištima. Stoga oni rešavaju da budu oprezni i da prate situaciju. Pita

ih da li imaju ideju po čemu bi mogli da prepoznaju da se sprema aktiviranje klizišta i odrona.

- Beleži na tabli ideje učesnika, komentariše ih i izdvaja sugestije koje zaista mogu ukazivati na aktiviranje klizišta i odrona. Dodaje indikatore kojih se učesnici nisu setili, sumira.
- Nakon toga navodi učesnike da zamisle da se klizište aktiviralo i u nekoj meri oštetilo njihove kuće. Pita ih šta misle, šta bi bilo dobro da urade u toj situaciji.
- Beleži predloge na tabli. Kada su svi predlozi zabeleženi, komentariše ih ističući postupanja koja doprinose bezbednosti ljudi. Takođe obrazlaže zašto neki predlozi nisu bezbednosno adekvatni i kako takva postupanja mogu ugroziti sigurnost. Dodaje postupanja kojih se učesnici nisu setili i sumira. Na kraju navodi da ista pravila bezbednosnog postupanja važe i kada je reč o školi kao objektu koji je pogođen aktiviranjem klizišta i odrona.
- Pre zatvaranja teme, voditelj podstiče učesnike da razmišljaju o tome da li su navedena bezbednosna ponašanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Završna aktivnost:

Hod kroz klizišta i odrone (10 minuta)

- Učesnici se podele u parove i u prostoriji zauzmu mesto po izboru. Voditelj između njih na pod stavi više FC papira. Kaže im da papiri predstavljaju deo zemljišta na kom se aktiviralo klizište. Oni treba da hodaju po prostoriji i da izbegavaju ta mesta. Kretaće se tako što jedna osoba u paru hoda zatvorenih očiju, a druga je navoditi zvukom. Svaki par treba da odabere svoj zvuk, npr. lupanje dlanovima, zviždanje i sl. Drugi načini komunikacije nisu dozvoljeni. Osoba koja se kreće ispred svog para treba da ga navodi tako da hoda bezbedno između klizišta. Svi parovi kreću se u isto vreme.

Materijal za nastavnike: Opšta uputstva o klizištima i odronima – Prilog 4

Plan evakuacije

Cilj radionice:

Upoznavanje sa školskim planom evakuacije

Uvodna aktivnost:

Kontrola leta (15 minuta)

- Voditelj kaže učesnicima da zamisle da se u njihovom gradu očekuje izbijanje jedne elementarne nepogode (izabere bilo koju nepogodu). Služba bezbednosti šalje spasilački helikopter da evakuše stanovništvo. Jedan učesnik će u igri biti helikopter, a drugi kontrolor leta koji treba da navodi kretanje helikoptera. Ostali učesnici će svojim telima stvoriti prepreke koje se nalaze na putu helikopteru i koje on treba da izbegne.
- Voditelj zatim zamoli učesnika koji glumi helikopter da napusti prostoriju. Za to vreme se ostali dogovore koje će prepreke biti. Prepreka može biti predstavljena telesnim stavom jedne osobe, na primer, neko stane i raširi ruke, a može biti predstavljena i telesnim stavom više osoba, na primer, dve osobe čučnu licima okrenute jedna ka drugoj i uhvate se za ruke. Svaka *prepreka* bira način na koji treba da bude savladana, na primer, odredi da treba da je preskoče ili zaobiđu. Kontrolor leta to treba da zapamti.
- Kada se dogovore, voditelj vezuje oči *helikopteru* i uvodi ga u prostoriju. Igra se odvija u tišini, samo glas kontrolora navodi helikopter da uspešno pređe sve prepreke.

Centralna aktivnost:

Simulacija evakuacije (60 minuta)

- Voditelj kaže učenicima da su na prethodnim sastancima u više navrata pominjali evakuaciju kao veoma važno bezbednosno postupanje. Kako je svaki objekat specifičan, tako mora biti specifičan i plan napuštanja. Stoga njihova škola ima svoj plan evakuacije, sa kojim će se danas upoznati. Voditelj predstavlja plan evakuacije škole.
- Kada se učenici upoznaju sa planom i razreše eventualne nedoumice, voditelj organizuje simulaciju. Bira elementarnu nepogodu koju

smatra najpogodnijom za ovu svrhu (vidi **Prilog 6 – Tri scenarija elementarne nepogode**) i vodi simulaciju evakuacije.

- Kako bi se učenici podstakli da razmišljaju o svim vršnjacima iz svog okruženja, jedan učesnik treba da bude u ulozi korisnika kolica. On seda na stolicu, a drugari mu kanapom vezuju noge za noge stolice. Drugi učesnik treba da bude u ulozi deteta oštećenog vida. Njemu vezuju maramu preko očiju.
- Dobro je da grupa izabere pesmu koju će pevati tokom evakuacije. Iskustva u realnim situacijama elementarnih nepogoda pokazala su da pevanje snižava tenziju tokom evakuacije, a odraslima pruža i veću kontrolu nad grupom, veoma važnu u situacijama kada veći broj grupa u isto vreme kreće iz svojih prostorija ka izlazu za evakuaciju.
- Nakon simulacije voditelj inicira završnu diskusiju. Razgovara sa učesnicima o njihovim utiscima. Pita ih da li su se osećali bezbedno tokom evakuacije i na koji način ovakav plan štiti njihovu bezbednost. Da li im je nešto bilo neprijatno ili uznemirujuće tokom evakuacije? Šta im je pomoglo, ili bi moglo da im pomogne, da prevaziđu uznemirenost ukoliko su je doživeli? Učesnike koji su bili u ulogama dece sa teškoćama u razvoju pita kako su se osećali i da li smatraju da bi neke mere doprinele prilagođenosti plana deci sa teškoćama u razvoju, na primer prilagođavanje prostora koji bi im u većoj meri omogućio samostalnost kretanja prilikom evakuacije.
- Na kraju, sumirajući ishod diskusije, učesnici mogu da naprave svoj predlog kako da se deci smanji stres prilikom evakuacije, koji mogu predati školskom timu za bezbednost. Ideje o tome kako bi se mogla unaprediti prilagođenost plana evakuacije svim učenicima obavezno treba da budu deo dokumenta koji se predaje timu.

Ekstremne temperature

Cilj radionice:

Sticanje znanja o adekvatnom postupanju u situacijama ugroženosti ekstremnim temperaturama

Uvodna aktivnost:

Predlog 1 – Nauči svog Marsovca (15 minuta)

- Voditelj traži troje dobrovoljaca, a ostale učesnike podeli u tri grupe. Objasni im da su članovi grupa ovdašnji ljudi, Zemljani, koji su sreli Marsovca. Marsovcima je na našoj planeti jako hladno. Uspeli su da pronađu delove odeće i obuće koji bi ih zaštitali od zime, ali, pošto ih oni nemaju na Marsu, ne znaju kako da ih obuku. U tome će im pomoći grupa prijateljskih Zemljana. Svaka grupa će dobiti svog Marsovca. Zadatak će im biti da ga nauče da se obuče, s tim da Marsovi od našeg jezika razumeju samo dve reči: gore i levo. Svaka grupa mora da nauči svog Marsovca da sam izvede tu aktivnost, ne smeju oni da je obave umesto njega.
- Voditelj pridružuje svakoj grupi po jednog Marsovca. Jedna grupa dobija zadatak da nauči Marsovca da obuče i zakopča pulover ili jaknu (Marsovac dolazi u grupu držeći u ruci pulover ili jaknu); druga grupa dobija zadatak da nauči Marsovca da zaveže pertlu (on dolazi u grupu sa jednom razvezanom pertlom); a treća treba da nauči Marsovca da stavi šal oko vrata i veže ga nekako (Marsovac dolazi u grupu noseći šal u rukama).

Predlog 2 – Asocijације u ogledalu (10 minuta)

- Učesnici se podele u dve jednakе grupe i stanu u dve vrste, jedni naspram drugih (vrsta A i vrsta B). Voditelj izgovara određenu reč. Učesnici iz vrste A prave pozu koja odražava njihovu asocijaciju na zadatu reč. Učesnici iz vrste B imitiraju pozu osobe preko puta sebe iz vrste A.
- Nakon svake poze, učesnik koji stoji prvi u vrsti A prelazi u vrstu B, a učesnik koji stoji poslednji u vrsti B prelazi u vrstu A.

- Aktivnost traje dok svi učesnici ne budu bili i u jednoj i u drugoj vrsti. Moguće zadate reči: sunce, sneg, hladno, toplo i sl.

Jasmina Radojković,
OŠ Posavski partizani

Centralna aktivnost, I deo:

Upoznavanje sa pojmovima toplotnog udara i hipotermije (20 minuta)

- Učesnici ostaju u istim grupama. Dve će se baviti posledicama ekstremno visokih temperatura, a dve posledicama ekstremno niskih temperatura.
- Voditelji imaju dve liste. Jedna sadrži pomešane simptome toplotnog udara i uobičajenog reagovanja na visoke temperature (vidi listu 1), a druga pomešane simptome hipotermije i uobičajenog reagovanja na niske temperature (vidi listu 2). U pripremi za radionicu treba iseći papiriće tako da na svakom piše samo jedan simptom.
- Grupe koje će se baviti ekstremno visokim temperaturama dobiju simptome sa liste 1, a grupe koje će se baviti ekstremno niskim temperaturama dobijaju simptome sa liste 2.
- Voditelj kaže učesnicima da svi imamo iskustva sa toplotom i hladnoćom. Nekada, međutim, temperature mogu biti toliko visoke ili niske da mogu ugroziti naše zdravlje. Da bismo se zaštitali, moramo umeti da prepoznamo kada nije reč o običnoj vrućini, odnosno hladnoći, već o ekstremnoj situaciji koja zahteva posebne mere zaštite. Zbog toga učesnici imaju zadatku da na jednu stranu sortiraju ceduljice sa opisima uobičajenih reakcija na toplotu, odnosno hladnoću, a na drugu stranu ceduljice sa opisima stanja ili ponašanja koja pokazuju da se u organizmu dešava nešto ozbiljnije.
- Grupe prezentuju svoj rad. Voditelj na kraju sumira reakcije na toplotu i hladnoću, i uvodi termine toplotnog udara odnosno hipotermije.

Centralna aktivnost, II deo:

Predlog 1 - Postupanje u situacijama toplotnog udara i hipotermije: dramatizacija (50 minuta)

- Učesnici i dalje rade u istim malim grupama. Dve grupe će se baviti situacijom toplotnog udara, a dve situacijom hipotermije. Zadatak je da zamisle da su u školi i da njihov drug ili drugarica ispoljavaju znake

toplotonog udara, odnosno hipotermije. Šta bi uradili u toj situaciji? Grupe treba da razmисле o postupcima koji bi zaštitali žrtvu i da ih prikažu u skeću. Jedna osoba iz grupe glumi žrtvu nepogode, a ostali drugare koji pokušavaju da joj pomognu.

- Poželjno je da skečevi koji se bave jednom pojavom budu prikazani jedan za drugim. Na primer, da učesnici prvo odigraju sve skečeve koji prikazuju reakcije u situaciji toplotnog udara. Nakon svakog skeča voditelj beleži prikazane intervencije. Nakon drugog skeča izdvaja efikasne intervencije od onih koje ne vode zaštiti, uz obrazloženje. Dodaje intervencije koje učesnici nisu pomenuli i sumira efikasno postupanje u situaciji toplotnog udara, povezujući ga sa mogućnošću prevencije ove pojave.
- Zatim se pažnja učesnika usmerava na pojavu hipotermije i postupak se ponavlja.
- Prilikom izdvajanja efikasnog postupanja u obe situacije voditelj podstiče učesnike da razmišljaju da li su navedena postupanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Predlog 2 – Postupanje u situacijama toplotnog udara i hipotermije: strip (45 minuta)

- Učesnici se podele u četiri male grupe. Dobijaju zadatak da naprave strip od četiri slike. Prva slika treba da prikazuje situaciju u kojoj je jedna osoba žrtva toplotnog udara (dve grupe), odnosno hipotermije (druge dve grupe), a preostale tri slike treba da prikazuju šta se sve može uraditi da se pomogne žrtvama. Učesnici se podstiču da zamisle situacije koje su im bliske, na primer da se sve dešava na školskom izletu, tokom škole u prirodi i sl.
- Kada su grupe završile izradu stripova, izlažu ih. Voditelj na tabli beleži predložene intervencije. Na kraju komentariše predložene intervencije, izdvajajući efikasne od onih koje ne bi doprinele bezbednosti osobe pogodjene toplotnim udarom, odnosno hipotermijom, i to obrazlaže. Sumira bezbednosno ponašanje u situacijama izloženosti toplotnom udaru, odnosno hipotermiji, povezujući ih sa načinima prevencije.

- Pre zatvaranja teme voditelj podstiče učesnike da razmišljaju o tome da li su navedena bezbednosna ponašanja prilagođena i deci sa teškoćama u razvoju.

Jasmina Radojković,
OŠ Posavski partizani

Centralna aktivnost I i II deo

Predlog 1 – Prepoznavanje, prevencija i ponašanje u situaciji topotnog udara/hipotermije (40 minuta)

- Učesnici se podele u dve grupe. Svaka grupa dobija priču (**vidi priča 1 i priča 2**). Jedna priča opisuje situaciju ekstremno visoke temperature, a druga situaciju ekstremno niske temperature. Prva instrukcija koju učesnici dobijaju jeste da razmisle i zapišu kako bi se osećali da su se našli u toj situaciji. Voditelj ih navodi da prepoznaju različite telesne senzacije.
- Sledi razmena u plenumu. Voditelj zapisuje telesne senzacije u situaciji ekstremne hladnoće i ekstremne toplote i dodaje senzacije koje učesnici nisu pomenuli. Kada su sve relevantne telesne senzacije navedene, voditelj uvodi simptome topotnog udara, odnosno hipotermije, naglašavajući razliku između uobičajenih senzacija u situacijama visokih, odnosno niskih temperatura, i ovih fenomena.
- Nakon diskusije, voditelj ponovo usmerava grupe na priče koje su dobili. Dobijaju instrukciju da razmisle šta bi mogli da promene, pa da situacija bude bezbednija, da umanje rizik od topotnog udara, odnosno hipotermije.
- Grupe izlažu svoje ideje. Voditelj beleži predloge na tabli. Nakon što je grupa koja prva izveštava navela predloge bezbednosnih intervencija, voditelj ih komentariše i izdvaja efikasna postupanja od onih koja ne bi vodila zaštititi i objašnjava zašto je to tako. Dopunjava liste postupcima kojih se učesnici nisu setili.
- Zatim izveštava druga grupa. Voditelj takođe beleži na tabli predložene bezbednosne postupke. Komentariše ih i izdvaja efikasna postupanja od onih koja ne bi vodila zaštititi i objašnjava zašto je to tako. Dopunjava liste postupcima kojih se učesnici nisu setili.

- Na kraju, voditelj sumira efikasno postupanje u situaciji topotnog udara i u situaciji hipotermije. Povezuje ih sa načinima prevencije ovih pojava.
- Podstiče učesnike da razmišljaju da li su navedena postupanja prilagođena i učenicima sa teškoćama u razvoju.

Vesna Stamenić,
OŠ Posavski partizani

Materijal za rad:

Lista 1

- Kada mi je toplo, znojim se.
- Kada mi je toplo, teško dišem.
- Kada mi je toplo, dlanovi su mi vreli.
- Kada mi je toplo, srce mi ubrzano kuca.
- Kada mi je toplo, imam vrtoglavicu.
- Kada mi je toplo, boli me glava.
- Kada mi je toplo, muka mi je.
- Kada mi je toplo, ne znojim se.

Lista 2

- Kada mi je hladno, hladni su mi prsti na rukama i nogama.
- Kada mi je hladno, srce mi ubrzano kuca.
- Kada mi je hladno, modri su mi nokti.
- Kada mi je hladno, imam drhtavicu.
- Kada mi je hladno, koža mi se naježi.
- Kada mi je hladno, teško govorim i teško se krećem.
- Kada mi je hladno, bole me zglobovi.
- Kada mi je hladno, ubrzano dišem.

Priča 1

Pažljivo pročitaj tekst!

Zamisli kako u podne žurno krećeš u školu i nosiš težak ranac. Jun je i već je velika vrućina. Sećaš se jučerašnjeg vrelog dana i žedi koja te je spopala na času fizičkog. I danas sunce silno prži, peče i kao da pali sve pred sobom. Zaboravio si kačket koji obično nosiš kad je toliko toplo, a ni majica koju si u žurbi obukao nije svetle boje. Tamnoplava je. Kasnićeš na čas ukoliko se vratiš kući, zato odlučuješ da, žureći, nastaviš dalje. Žedan si, a nisi poneo vodu. Osećaš sve veću i jaču vrućinu koja te potpuno obuzima...

Pokušaj da opišeš kako si se osećao dok je bilo toplo.

Šta si konkretno opazio? Zapiši to.

Razmisli šta bi mogao da učiniš da izmeniš situaciju tako da bude bezbednija po tebe.

Priča 2

Zamisli kako, noseći težak ranac, izlaziš iz kuće i ugledaš neobičan prizor. Sneg je dugo i obilno padao tokom noći, vетар је нанео сметове и делови пута који води до школе су завејани. Почетак је фебруара и веома је хладно. Толико си обузет мислима да се nisi dovoljno toplo обукao, nisi poneo kapu i rukavice, a ni obuća ti nije одговарајућа. Дува кошава и коса ti se ledi. Знаш да се zbog napadalog snega спорије крећеш, па одустајеш од помисли да се вратиш по ствари које nisi poneo jer ћеш закаснити у школу. Зуби ti cvokoću od zime i polako počinješ da drhtiš. Osećaš sve veću i jaču хладноćу, koja te potpuno obuzima...

Pokušaj da opišeš kako si se osećao dok je bilo hladno.

Šta si konkretno opazio? Zapiši.

Razmisli šta bi mogao da učiniš da izmeniš situaciju tako da bude bezbednija po tebe.

Materijal za nastavnike: Opšta uputstva prilikom ekstremnih vremenskih uslova – Prilog 5

Otpornost (rezilijentnost)⁷

Cilj radionice:

Psihosocijalno osnaživanje učesnika i osvetljavanje individualnih izvora otpornosti.

Uvodna aktivnost:

(U)čvor(avanje) (10 minuta)

- Učesnici stanu ukrug i ispruže ruke ispred sebe. Imaju zadatak da zatvorenih očiju pronađu nečije dve šake i uhvate se za njih. To mogu da budu šake različitih osoba. Voditelj može da im pomaže tako da na kraju svi budu povezani.
- Otvaraju oči i pokušavaju da se otpetljaju ne puštajući ruke.

Centralna aktivnost:

Naše moći (60 minuta)

- Voditelj kaže da smo svi mi kao gumice: imamo mogućnost da se rastegnemo ako to situacija od nas traži, a kad pritisak popusti, možemo da se vratimo u prvobitno stanje. Ovo demonstrira na gumici za kosu ili koristi analogiju sa gumenom loptom. Situacija koja nas pogodi ugruva nas kao gumenu loptu, ali se, kada pritisak nestane, vratimo na staro.
- Učesnici u parovima dobijaju zadatak da se sete situacije kada im se nešto loše desilo i izbacilo ih iz ravnoteže, pa su se posle oporavili. Šta im je pomoglo da se ponovo dobro osećaju? Razmenjuju iskustva u parovima.
- Kada su parovi razmenili iskustva, voditelj daje instrukciju da svako napiše na stikeru šta čini njegovu otpornost, to jest sposobnost preživljavanja u teškim okolnostima. Učesnici mogu da navedu i više stavki na istom stikeru.

⁷ Preuzeto i prilagođeno iz United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization; UNESCO Associated Schools: A Teacher's Guide to Disaster Risk Reduction, UNESCO 2014, France

- Voditelj na tabli nacrta nešto što simbolizuje otpornost, na primer loptu. Svaki učesnik objašnjava od čega se sastoji njegova otpornost i lepi stiker na tablu, odnosno u nacrtani simbol. Nakon toga voditelj sumira šta sve čini otpornost učesnika na teške situacije. Podseća ih da je njihovo znanje o tome kako treba postupati u stresnim situacijama kao što su elementarne nepogode takođe njihova snaga. Istiće da je važno da znaju da i u teškim situacijama imaju moć da prežive. Svest o tome daje smirenost i prisebnost, koje su veoma važan deo bezbednosnog postupanja i mentalnog zdravlja.
- Grupni produkt (simbol sa ispisanim činiocima otpornosti) može da ostane na zidu prostorije u kojoj se grupa okuplja kao podsetnik na njihovu sposobnost da se nose sa teškim situacijama.

Kaži mi, i zaboraviću. Pouči me, i zapamtiću. Uključi me, i naučiću!

Bendžamin Frenklin

- Deca i mladi najefikasnije uče kada aktivno učestvuju u procesu učenja.
- Aktivno učešće mlađih u učenju ostvaruje se putem različitih formi praktičnog, iskustvenog učenja. Taj oblik učenja predstavlja kombinaciju teorijskih znanja (koja se stiču klasičnim formama podučavanja) i iskustava vezanih za realan kontekst u kom se određene pojave dešavaju.
- Aktivno učešće u učenju i istraživačke aktivnosti podižu motivaciju mlađih da se bave određenom problematikom.
- Aktivno učešće u učenju i istraživačke aktivnosti mlađih u procesu učenja dovode do jačanja veze između roditelja, škole i lokalne zajednice.
- Iskustveno učenje podstiče mlađe da se aktiviraju, iskoriste znanja koja imaju i preuzmu odgovornost za sebe i svoje okruženje.
- Ovakva vrsta rada podiže nivo socijalne kompetencije mlađih, njihovu sposobnost rešavanja problema i predstavlja transformišuće iskustvo.

Budući da je aktivno učešće mlađih osnova na kojoj se učenje o kriznim situacijama zasniva, program edukacije za srednje škole razlikuje se od programa za mlađe uzraste. Evo u čemu se te razlike sastoje.

- Nastavnici nemaju precizna uputstva u vidu liste aktivnosti i koraka u njihovom izvođenju kao što je to slučaj sa programom za mlađu decu.
- Umesto sedam tema za osnovce, od kojih je svaka obrađivana u posebnoj radionici (požar, zemljotres, poplave itd.), u programu za srednjoškolce opisano je pet metoda rada kojima se mogu podstići aktivno učešće mlađih, njihov istraživački potencijal, identifikovanje problema i promišljanje načina njihovog rešavanja.
- Nastavnici imaju punu slobodu da svaku od tema predviđenih programom obrade na način koji odgovara specifičnostima i potrebama grupe.
- Nastavnik podržava i podstiče proces učenja mlađih, umesto da rukovodi procesom i u potpunosti ga kontroliše.

Mapiranje

Tehnika mapiranja koristi se za istraživanje iskustava mlađih i načina na koji oni opažaju svet oko sebe i odnose u njemu. Mape svojim izgledom i interaktivnom prirodom pružaju mogućnost mlađima da budu aktivni u procesu izražavanja i predstavljanja sopstvenog iskustva, podstiču ih da razmenjuju iskustva sa grupom, da porede svoja iskustva sa iskustvima drugih i da iz perspektive ličnog iskustva prelaze na perspektivu grupnog iskustva. Postoje nekoliko načina na koji mape mogu da se koriste u procesu učenja. One mogu da nastanu tako što ih mlađi sami osmisle i nacrtaju ili tako što im odrasli daju okvir za mapu, a mlađi onda prave ili dodaju elemente koji izražavaju njihov doživljaj i iskustvo.

U zavisnosti od oblasti koja se mapira, mogu se praviti zdravstvene mape, mape društvenih grupa, mape mobilnosti, mape fizičkog okruženja itd. U okviru ovog programa mapiranje se može koristiti na više različitih načina.

1. Mapiranje kao uvod u temu postupanja u kriznim situacijama (požar, zemljotres ili poplava)

- Učenici dobijaju zadatak da istraže svoju lokalnu zajednicu sa stanovišta pripremljenosti za neku od elementarnih nepogoda. Individualno ili u malim grupama biraju kraj koji će obići i crtaju (ili fotografiju) mesta koja, po njihovom mišljenju, lako mogu da budu ugrožena poplavom ili požarom, kao i mesta koja procenjuju kao bezbedna.
- Donose svoje mape sa ucrtanim ili fotografisanim rizičnim i bezbednim mestima. Predstavljaju ih celoj grupi. Objasnjavaju zbog čega su određena mesta procenili kao opasna ili kao bezbedna.

2. Mapiranje kao način upoznavanja sa školskim planom evakuacije

- Učenici dobijaju zadatak da u malim grupama obiđu školu i neposredno okruženje (prostorije, hodnike, izlaze, dvorište...),

naprave mape bezbednih i opasnih mesta i nacrtaju plan evakuacije u slučaju određene elementarne nepogode. Kojim putem bi se kretali i zašto? Koji put je po njima najbezbedniji? Koje izlaze imaju na raspolaganju? Da li su ti izlazi slobodni ili blokirani? Da li su dostupni svima? Šta će biti sa učenicima koji imaju teškoće u kretanju? Da li su hodnici, zborna mesta, izlazi prilagođeni i njima?

- Svaka grupa predstavlja svoju mapu ostalim grupama. Ostale grupe imaju mogućnost da postavljaju pitanja i komentarišu mapu.
- Nastavnik podstiče učenike da pronađu sličnosti i razlike između različitih mapa.
- Nastavnik prezentuje propisani evakuacioni plan škole. Grupe upoređuju svoje mape sa planom škole.
- Vodi se grupna diskusija. U kojoj meri se procena sigurnih i opasnih mesta/puteva koje su mapirali učenici razlikuje od procene u planu škole? Zbog čega postoje odstupanja? Da li učenici misle da je evakuacioni plan škole prilagođen svima? Kako prilagoditi plan? Za šta su u situaciji evakuacije odgovorni učenici, a za šta nastavnici i ostali odrasli u školi? Na koji način učenici mogu da doprinesu sigurnosti u školi i da olakšaju evakuaciju?

3. Mapiranje kao način upoznavanja sa pojmom rezilijentnosti (otpornosti na situacije stresa/krize)

- Učenici dobiju zadatak da naprave mape neposrednog okruženja (lokalne zajednice) i da na njima označe svoja sigurna mesta, mesta na kojima se osećaju opušteno, zadovoljno, zbrinuto... Mogu da nacrtaju i osobe koje predstavljaju njihov oslonac i koje im daju osećaj sigurnosti.
- U malim grupama predstavljaju svoje mape i prave grupnu mapu podrške.
- Vode diskusiju na temu šta nam sve uliva osećaj sigurnosti, ko nam je podrška i zbog čega.

Za mapiranje se ne moraju koristiti klasične mape. Učenici mogu da predstave svoje iskustvo i na druge načine, recimo dijagramima ili grafikonima.

Kada se istražuju unutrašnji doživljaji, npr. reakcije na stresne ili

krizne situacije, mapiranje može da se radi tako što se u nacrtanu siluetu ubeležavaju simboli za misli, osećanja ili za nešto što želimo da uradimo. Ti simboli mogu da predstavljaju put kojim se određena emocija, recimo strah, razvija.

U tehnike mapiranja koje ne koriste klasične mape može se svrstati i tzv. drvo problema, tehnika istraživanja načina na koji mladi vide probleme i eventualne načine da se oni reše⁸. U malim grupama mladi crtaju stablo i u njega upisuju svoje strategije: šta žele i šta mogu da urade. Na grane drveta ispisuju potencijalne saveznike: ko su ljudi koji mogu da pomognu. Na granama, okačeni poput listova, nalaze se očekivani ishodi akcije u jednoj boji i prepreke i izazovi sa kojima mogu da budu suočeni u drugoj boji.

⁸ Boyden, J. & Ennew, J. (1997). *Children in focus: A manual for participatory research with children*. Stockholm: Radda Barnen

Dramske tehnike

Drama i dramske tehnike često se koriste u radu sa mladima kao metod učenja. Igre uloga, pantomime, imitacije, forum teatar ili interaktivno pozorište samo su neke od dramskih tehnika koje se mogu koristiti u različitim fazama edukativnog rada, samostalno ili u kombinaciji sa drugim participativnim metodama. Prednosti dramskih tehnika ogledaju se u kontekstu *kao da...*, koji učesnicima pruža sigurnost da mogu da kažu i pokažu mnogo toga, a da se ne osećaju nelagodno niti da se plaše pogrešnih odgovora.

Igre uloga kao i *participativna drama* imaju komunikacijski, edukativni i transformativni potencijal, budući da deci omogućavaju da u bezbednom kontekstu istražuju realnost, isprobavaju alternativna ponašanja i odnose i kreiraju nova značenja. Osnovna razlika između ove dve tehnike je u tome što je kod *igre uloga* nastavnik taj koji postavlja problem i osmišljava osnovne karakteristike situacije, dok kod *participativne drame* sami učesnici (*glumci*) konstruišu problem i dramsku situaciju. Ona na taj način postaje sredstvo kojim se istražuje njihovo iskustvo i njihov referentni okvir⁹. Jedna vrsta *participativne drame* koja se najčešće koristi u obrazovnom kontekstu jeste *teatar potlačenih* i posebno *forum teatar*¹⁰ kao jedan od njegovih oblika. Ključna ideja *foruma* jeste da identificuje neki društveni problem relevantan za grupu koja je uključena, da taj problem prikaže i učini ga vidljivim i da se učesnici ohrabre da u bezbednom kontekstu istražuju moguće načine za rešavanje tog problema. Na taj način otvara se prostor za dijalog i traganje za mogućim rešenjima prevazilaženja problema. Publika ima mogućnost da interveniše i menja tok predstave. Proces stvaranja predstave – tokom kog se učesnici upoznaju sa problemom, prave scenario, vežbaju uloge i pripremaju se za izvođenje – ima pozitivan efekat na učesnike: oni razumeju

⁹ Veale, A. (2005). Creative methodologies in participatory research with children. In S. Greene & D. Hogan (Eds.), *Researching children's experience. Approaches and methods* (pp. 253–271). London: Sage

¹⁰ Boal, A. (2000). *Theatre of the oppressed*. London: Pluto

i artikulišu problem, razvijaju socijalne kompetencije, komunikacijske veštine i (pro)aktivni pristup problemima.

U ovom programu *participativna drama* može da se koristi kao način da se učenici podstaknu da razmišljaju o bezbednosnim procedurama u slučajevima elementarnih nepogoda i da uvide razliku između postupaka koji doprinose i postupaka koji ne doprinose bezbednosti u tim situacijama. *Participativna drama* podstiče učesnike da u bezbednom okruženju isprobaju različite postupke pomoći drugima i da vide posledice do kojih pravilno, odnosno nepravilno pružanje pomoći može da dovede (npr. u situacijama topotognog udara ili hipotermije).

Predlog aktivnosti – Participativna drama: Postupanje u situaciji ekstremnih vremenskih uslova

- Učenici se podele u četiri grupe: dve grupe se bave visokim, a dve grupe niskim temperaturama (Prilog 5). Jedna od grupa koje se bave niskim temperaturama dobija listu simptoma hipotermije i postupaka sa osobom u hipotermiji, a druga grupa dobije listu opštih načina postupanja kad su izuzetno niske temperature. Jedna od grupa koje se bave visokom temperaturom dobije listu simptoma topotognog udara i postupaka sa osobom koja ima topotni udar, a druga grupa dobije listu opštih načina postupanja u situacijama izuzetno visokih temperatura.
- Sve grupe imaju zadatak da dobro prouče materijal i da na osnovu njega naprave kratak dramski prikaz (npr. situaciju u kojoj jedna osoba ima hipotermiju, a drugi joj pomažu na pogrešan način, ili situaciju u školi u kojoj se na razne načine krše uputstva ponašanja kod visokih temperatura). Važno je da dramski prikaz sadrži uglavnom ono što **ne treba** raditi u navedenim situacijama kako bi publika mogla da interveniše i da menja ponašanje aktera prikaza.
- Grupa izvodi svoj prikaz. Nastavnik kaže da će grupa ponovo prikazati situaciju i da svako iz publike ko pljesne rukama može u svakom trenutku da zaustavi scenu, zameni nekog od glumaca i pokaže drugačiju, pravilnu intervenciju. Posle svake intervencije vodi se razgovor sa grupom o tome zašto misle da je trebalo promeniti postupanje nekog od likova. Da li je nov oblik pomoći adekvatan? Zbog čega?

- Na kraju se rezimiraju intervencije koje pomažu osobama u hipotermiji i pravi se razlika između njih i postupaka koji se ne smeju primenjivati, tj. postupaka koji pogoršavaju stanje osobe u hipotermiji.
- Isto se radi i sa ostale tri grupe – svaka grupa prikazuje svoju dramatizaciju, publika interveniše i vodi se razgovor o konstruktivnim i nekonstruktivnim načinima postupanja.

Predlog aktivnosti: Dramski prikaz postupanja u situacijama elementarnih nepogoda

Dramatizacija ne mora uvek da bude participativna. U nekim situacijama odeljenje može da napravi dramski prikaz ponašanja (konstruktivnih i nekonstruktivnih) u situacijama određene elementarne nepogode u kom će učestvovati celo odeljenje i koji će biti prikazan u školi. Način na koji će situacija biti predstavljena zavisi od odluke grupe. Recimo, prvo mogu da predstave situaciju u kojoj se akteri ponašaju nekonstruktivno, na način koji doprinosi širenju panike i straha, a u drugom prikazu mogu da predstave isto ponašanje, ali konstruktivno. Neki likovi mogu da se ponašaju tako da doprinose bezbednosti svih, a drugi ne. Mogu da prikažu jednu ili više kriznih situacija, mogu imati naratora koji uvodi publiku u priču i slično. Ovaj dramski prikaz može da bude uvod u razgovor o bezbednom postupanju u kriznim situacijama. (Napomena za nastavnika: za bezbedno postupanje u situacijama požara, poplave, zemljotresa, klizišta i odrona videti priloge 1, 2, 3 i 4).

Predlog aktivnosti: TV emisija o elementarnoj nepogodi

- Učenici dobijaju zadatak da naprave edukativnu TV emisiju u kojoj će se baviti nekom elementarnom nepogodom i upoznati gledaoce sa poželjnim ponašanjem u toj situaciji. Treba da osmisle koncept emisije tako da svi dobiju neku ulogu (voditelj, novinari u studiju, snimatelji, reporteri na terenu, eksperti, predstavnici lokalne samouprave, građani itd.).
- Ukoliko je odeljenje brojno, učenici se mogu podeliti u dve ili tri grupe, a svaka treba da osmisli svoju emisiju.

Vizuelne metode: Crtanje, vajanje, fotografisanje, snimanje video-kamerom

Vizuelne participativne metode i tehnike često se koriste u različitim fazama obrazovnog procesa budući da imaju nekoliko prednosti u odnosu na verbalne metode. Pored toga što mogu pružiti detaljniji i suptilniji uvid u perspektivu dece/mladih, one su participativne u pravom smislu reči: osnažuju decu i mlade da preuzmu kontrolu nad procesom. Time što biraju šta će i na koji način zabeležiti (crtežom, video-zapisom ili fotografijom), mladi imaju mogućnost da svoju priču ispričaju onako kako žele i da aktivnije učestvuju u obrazovnom procesu¹¹.

Pored toga, vizuelne metode su bliske mladima pošto su vizuelni mediji nešto u čemu uživaju i što im je zabavno. Vizuelne metode mogu da posluže i kao polazna tačka za razgovor o značaju koji produkt (crtež, slika, model) ima za mlade, što omogućava bolje razumevanje njihovih stavova, osećanja i ideja u vezi sa raznim životnim oblastima.

Vizuelne metode su fleksibilne, mogu se koristiti u bilo kojoj fazi procesa učenja, kao i za njegovu evaluaciju. One takođe mogu biti participativne u različitoj meri, a u zavisnosti od toga kako se koriste. Ove metode najparticipativnije su kada se mladima pruži mogućnost da slobodno crtaju, modeluju, snimaju ono što će na najbolji način odraziti njihovu perspektivu¹².

¹¹ Vranješević, J. (2015), *Od učesnika do istraživača: deca u participativnim istraživanjima*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta

¹² Boyden, J. & Ennew, J. (1997), *Children in focus: A manual for participatory research with children*, Stockholm: Radda Barnen

Predlog aktivnosti: Crtanje – edukativni strip

Budući da je crtanje način izražavanja iskustva i mišljenja na koji su deca i mladi navikli, koji im je prirođen i zabavan, koji doprinosi da se održe njihova zainteresovanost, pažnja i motivacija u procesu učenja, učesnicima treba ponuditi što više mogućnosti da se izraze crtežom. Mladima su posebno interesantni stripovi i karikature, kojima na duhovit i kreativan način mogu da izraze svoj odnos prema određenoj temi.

- Male grupe učesnika dobijaju materijal koji se odnosi na načine postupanja u situacijama elementarne nepogode. Svaka grupa može da dobije različitu elementarnu nepogodu ili različite aspekte postupanja tokom iste elementarne nepogode. Recimo, jedna grupa dobija opšta uputstva, druga grupa dobija specifična uputstva o ponašanju u školi, treća grupa dobija uputstva prilikom evakuacije i slično.
- Učesnici imaju zadatku da stripom predstave šta treba raditi u tim situacijama. Mogu paralelno da predstave konstruktivna i nekonstruktivna ponašanja, tj. da prikažu šta se sme raditi, a šta ne. Mogu da naprave kratku strip-priču u kojoj će sumirati konstruktivne postupke.
- Kada su stripovi gotovi, učenici ih izlažu na zid učionice. Zatim svi idu od stripa do stripa i posmatraju ih. Pored svakog stripa stoji jedan od njegovih autora, koji ostalim učenicima odgovara na pitanja, pojašnjava neke delove stripa i slično.
- Bilo bi dobro istaći stripove i na oglasnoj tabli škole ili na nekom drugom vidnom mestu.

Predlog aktivnosti: Crtanje – edukativni posteri

- Učesnici se dele u male grupe. Svaka grupa dobija materijal koji se odnosi na načine postupanja u situacijama različitih elementarnih nepogoda ili na različite aspekte postupanja tokom jedne iste elementarne nepogode.

- Svaka grupa ima zadatak da osmisli i napravi poster sa pravilima ponašanja u toj situaciji. Jedna grupa može da dobije zadatak da pravi poster za školu, druga da pravi poster za ulaz u stambenu zgradu, treća za ulaz u opština, dom zdravlja, policijsku stanicu ili neku drugu instituciju u lokalnoj zajednici. Četvrta grupa može da dobije zadatak da napravi skicu za bilbord u centru grada i slično.
- Kad grupe predstave svoje postere i objasne ih, mogu da prodiskutuju o tome kakve su mogućnosti da se posteri nadu na javnim mestima, a ne da budu samo u školi.

Predlog aktivnosti: Vajanje – naše unutrašnje snage

- Svaki učesnik treba da razmisli o tome šta je njegova unutrašnja snaga, šta mu pomaže da izdrži razne krizne situacije.
- Zadatak je da tu svoju moć predstave modelujući glinu ili plastelin. Učesnici treba da *izvajaju* svoju moć.
- Svako predstavlja svoju figuru. Vodi se diskusija o različitim načinima doživljaja moći i šta sve čini našu moć.
- Zatim učesnici u grupama modifikuju svoje moći i prave zajedničku skulpturu koja simbolizuje grupnu moć. Vodi se razgovor na temu kako je svaka od individualnih moći ugrađena u grupnu moć. U čemu se ogleda moć ove grupe?

Predlog aktivnosti – Foto-oglašavanje¹³

Foto-oglašavanje je metod koji je krajem 90-ih godina prošlog veka razvila Karolina Vang¹⁴. On predstavlja način da učesnici istraživanja fotografijom ili video-zapisom identifikuju i predstave probleme ili izazove sa kojima se sreću u svom okruženju i da počnu proces promene i unapređenja lokalnog okruženja. Učesnici istraživanja dobijaju zadatak da zabeleže kamerom ili foto-aparatom svoja životna iskustva u raznim oblastima u kojima učestvuju. Foto-oglašavanje je metod koji se sastoji iz tri faze. Prva omogućava učesnicima istraživanja da snime i zabeleže sve ono što smatraju slabostima i potencijalima okruženja u kom se nalaze. Druga promoviše

¹³ Photovoice, engl.

¹⁴ Wang, C. & Burris, M. (1997), Photovoice: concept, methodology, and use for participatory needs assessment, *Health Education and Behaviour*, Vol. 24, No. 3, 369–387

dijalog o važnim problemima koji su identifikovani na fotografijama ili na snimcima: *Zašto želim da podelim sa grupom ovu fotografiju? Šta nam ona govori? Na koji način se ovo tiče mog života i života ljudi koji me okružuju?* U trećoj fazi učesnici prave moguće planove akcije na osnovu identifikovanih problema. U tom smislu, foto-oglašavanje je način da učesnici ukažu na postojeće probleme, procene implikacije koje ti problemi imaju u različitim aspektima života njihove lokalne zajednice i artikulišu preporuke za donosioce odluka (kao uvod u akciju).

Kao i kod mapiranja, foto-oglašavanje je moguće u raznim oblastima, od bezbednih i rizičnih mesta u lokalnoj zajednici, preko različitih aspekata spremnosti lokalne zajednice za određenu elementarnu nepogodu i različitih ponašanja koja mogu biti rizična, posebno u kriznim situacijama, do mesta, ljudi ili predmeta koji su oslonac mladoj osobi.

Istraživanje u zajednici

Iako su sve prethodne metode predstavljale neku formu istraživačke aktivnosti mladih, u ovom poglavlju biće posebno predstavljeni različiti aspekti istraživačkih aktivnosti mladih zbog značaja koji istraživački rad u zajednici ima za proces učenja.

Važnost istraživanja u zajednici

- *Povezivanje škole i različitih institucija lokalne zajednice pruža mogućnost uključivanja roditelja u proces učenja.*
- *U istraživanje je moguće uključiti marginalizovane i manje vidljive grupe i stvoriti uslove da se njihova perspektiva vidi i čuje.*
- *Perspektiva mladih postaje vidljiva, njihovom mišljenju se poklanja pažnja i ono se uvažava.*
- *Mladi uče kroz istraživački proces i stiču niz socijalnih kompetencija poput jasnog izražavanja sopstvenog mišljenja, slušanja i uvažavanja mišljenja drugih, (pro)aktivan odnos prema problemima, samostalnost i preuzimanje odgovornosti za svoje postupke i slično.*

Istraživačke aktivnosti koje mladi mogu da sprovode u okviru DRR edukacije su brojne. Ovde su dati samo neki predlozi tema i istraživačkih pitanja, što nikako ne isključuje mogućnost da nastavnici i članovi grupa predlažu teme koje su im zanimljive i koje bi voleli da istraže. Na primer:

- Istraživanje **znanja** odraslih (roditelja, nastavnika, predstavnika raznih institucija u lokalnoj zajednici), dece i mladih o različitim bezbednosnim procedurama u situacijama elementarnih nepogoda. Da li znaju šta je bezbedno postupanje, šta sme i treba da se radi, a šta se ne sme raditi? Da li znaju da postoji evakuacioni plan u njihovoj instituciji, odnosno školi? Da li su upoznati sa tim planom? Da li znaju gde mogu da se informišu o bezbednosnom postupanju? Da

li znaju koje su službe odgovorne za pomoć u kriznim situacijama i kako se sa njima stupa u kontakt?

- Istraživanje **stavova** odraslih, dece i mlađih o bezbednosti njihovog okruženja. Da li vide svoje okruženje kao bezbedno i sigurno? Da li misle da je njihova zajednica adekvatno pripremljena za slučaj elementarnih nepogoda? Šta je potrebno da bi se zajednica pripremila? Na koji način oni mogu da daju svoj doprinos?
- Istraživanje **iskustva** sa elementarnim nepogodama. Šta su radili? Kako su se osećali? Šta im je pomoglo i ko im je pomogao? Da li bi sada nešto drugačije uradili? Kako misle da zajednica treba da se pripremi da do sledeće elementarne nepogode ne dođe?
- Istraživanje **stepena spremnosti** zajednice za različite elementarne nepogode. Učesnici mogu da idu u obilaska lokalne zajednice i mapiraju službe zadužene za bezbednost, proveravaju opremljenost uređajima, instrumentima, sredstvima za borbu protiv elementarnih nepogoda... Mogu da analiziraju dokumenata institucija u kojima su opisane procedure u kriznim situacijama, da proveravaju evakuacione planove i dostupnost skloništa i sigurnih zona svim kategorijama građana, da rade intervjuje sa osobama zaduženim za bezbednost i saznaju njihove stavove o prevenciji i spremnosti za vanredne situacije.
- Istraživanje **predloga za poboljšanje stepena bezbednosti** lokalne zajednice. Kako to vide deca, kako roditelji, kako nastavnici, kako osobe zadužene za bezbednost?

Vršnjačka edukacija

Vršnjačka edukacija je oblik rada u kojem deca i mladi prenose stekena znanja svojim vršnjacima ili mlađoj deci. Budući da je jedan od preduslova za uspešno prenošenje znanja ekspertiza u toj oblasti, vršnjački edukatori moraju da budu dobro upoznati sa elementarnim nepogodama, njihovim posledicama po ljude i okruženje i bezbednosnim procedurama u kriznim situacijama. Ovo zahteva detaljniju pripremu vršnjačkih edukatora, prikupljanje informacija sa interneta, iz enciklopedija, intervjuje sa osobama zaduženim za bezbednost, analizu bezbednosnih akata škole itd.

- Učesnici se podele u manje grupe. Svaka grupa odabere kojom će se elementarnom nepogodom baviti.
- Članovi grupe podele zaduženja za istraživački rad da bi se što bolje upoznali sa temom i pripremili.
- U zavisnosti od uzrasta učenika sa kojima će raditi, članovi grupe prave plan edukacije i biraju aktivnosti koje će sprovoditi sa grupom kako bi ih na najadekvatniji način upoznali sa temom. Nastavnik pruža pomoć u procesu izrade planova obuke, služi kao *kritički prijatelj* koji testira realnost. Pomaže im da shvate da li su njihove ideje ostvarljive, da li ima dovoljno vremena za sve planirane aktivnosti, da li aktivnosti odgovaraju uzrastu... Zatim daje ideje za neke aktivnosti ukoliko grupa to zatraži, podstiče grupu da iskoristi razne aktivnosti iz procesa sopstvene edukacije koje su joj se dopale i da je primeni u vršnjačkoj edukaciji.
- Grupa za učesnike obuke pravi razne materijale, *Power Point* prezentacije, prikuplja video-materijale i kratke klipove koji mogu da budu dobar uvod u temu ili da se odnose na neke njene aspekte, što je takođe forma istraživačke aktivnosti.

- Dele uloge u timu.
- Mogu da demonstriraju scenario obuke ostalim grupama pre nego što počnu proces vršnjačke edukacije.

Poželjno bi bilo da se vršnjačka edukacija organizuje na kraju ciklusa obuke, budući da su do tada učesnici grupe već prošli proces istraživanja i učenja. Neke delove iskustva koje su stekli mogu da primene u radu sa vršnjacima. Takođe, vršnjačka edukacija bi mogla da bude dobar način praćenja efekata edukativnog ciklusa i jedan od načina njegove održivosti. To znači da grupa koja je obučavana ne prestaje sa radom, već se okuplja u određenim vremenskim intervalima i izveštava o procesu vršnjačke edukacije. Opisuje kako su se vršnjaci osećali, da li im je bilo lako ili teško, koji delovi edukacije su protekli bez problema, a sa kojima ih je bilo, kako je grupa reagovala itd. U grupnoj diskusiji učesnici razmenjuju svoja iskustva i pomažu jedni drugima da prevaziđu teškoće na koje su nailazili. Na ovim sastancima je moguće planirati i sledeće korake u cilju promovisanja procedura koje doprinose smanjenju rizika u kriznim situacijama.

LITERATURA

1. Boal, A. (2000), *Theatre of the oppressed*, London: Pluto
2. Boyden, J. & Ennew, J. (1997), *Children in focus: A manual for participatory research with children*, Stockholm: Radda Barnen
3. *Hipotermija (smrzavanje i promrzline)*, preuzeto u aprilu 2015. sa <http://www.simptomni.rs/index.php/bolesti/10-endokrinologija-bolesti-zlezda-sa-unutrasnjim-lucenjem/2142-hipotermija-smrzavanje-i-promrzline>
4. Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, Sektor za zaštitu i spasavanje (2015). *Porodični priručnik za ponašanje u slučaju prirodnih i drugih nesreća*. Sarajevo: UNICEF u BiH, USAID, Ministarstvo sigurnosti BiH, Sektor za zaštitu i spasavanje.
5. Ognjenović, V. (1996): *Zdravo da ste*. Beograd: Zdravo da ste
6. Orlović L. (2015), *Pametne škole: Vodič za jačanje otpornosti na rizike od nepogode*. Novi Sad: Arhus centar, Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije (2014): *Porodični priručnik za ponašanje u vanrednim situacijama – da li znate kako da zaštite sebe i svoju porodicu od posledica vanrednih situacija*, Beograd: OEBS Misija u Srbiji, Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije
7. Rotter, J. R. (1954), *Social learning and clinical psychology*, New York: Prentice-Hall, Inc.
8. *The Darwin Awards: in search of smart*, preuzeto u aprilu 2015. sa <http://www.darwinawards.com/>
9. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO Associated Schools (2014), *A Teacher's Guide to Disaster Risk Reduction*, France: UNESCO France
10. Veale, A. (2005), Creative methodologies in participatory research with children. In S. Greene & D. Hogan (Eds.), *Researching children's experience, Approaches and methods* (pp. 253–271), London: Sage
11. Vranješević, J. (2015), *Od učesnika do istraživača: deca u participativnim istraživanjima*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta
12. Wang, C. & Burris, M. (1997), Photovoice: concept, methodology, and use for participatory needs assessment, *Health Education and Behaviour*, Vol. 24, No. 3, 369–387

13. *Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, Službeni glasnik RS,
broj 55/2013
14. *Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju*, Službeni glasnik RS, broj
55/2013

PRILOG 1

OPŠTA UPUTSTVA U SLUČAJU POŽARA¹⁵

- Ako primetite požar, a nemate alarm za slučaj opasnosti, obavestite sve ukućane i stanare.
- Ukoliko je početni požar manjeg obima, pokušajte da ga ugasite ako time ne ugrožavate ličnu bezbednost i bezbednost drugih.
- Pozovite vatrogasce na broj 193. Dajte im konkretne podatke o lokaciji požara: adresu, sprat i broj stana, kao i ostale podatke koje od vas budu tražili.
- Ako je požar većeg obima, ne otvarajte prozore i evakuišite se iz ugroženog prostora. Napustite prostorije i zatvorite sva vrata za sobom. Ako to ne uradite, požar će se brže proširiti zbog dotoka svežeg vazduha.
- Ukoliko vam se zapali odeća, nemojte trčati! Pokrijte lice rukama i valjajte se po podu dok se vatrica na odeći ne ugasi.
- Prilikom evakuacije važno je da se svi ukućani okupe u istoj prostoriji jer postoji mogućnost da se deca iz straha sakriju. Tek kada ste svi na okupu, krenite ka izlazu.

¹⁵ Preuzeto i prilagođeno iz *Porodičnog priručnika za ponašanje u vanrednim situacijama – da li znate kako da zaštите sebe i svoju porodicu od posledica vanrednih situacija*, Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije; OEBS Misija u Srbiji i Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije; Beograd, 2014.

- Spremite se za susret sa gustim dimom i vrelinom! Ako imate vremena, obujte cipele sa debljim donom, obucite garderobu sa dugim rukavima i kapuljačom, vežite krpe i peškire natopljene vodom preko nosa i usta. Kroz ugroženi prostor idite pognuti jer dima ima više u gornjim delovima prostorija.
- Nikada ne koristite lift! U požaru se oslobađa gust dim, pun otrovnih isparenja koja brzo ispune okno i kabinu lifta, što prouzrokuje sigurnu smrt od gušenja.
- Ukoliko niste neposredno ugroženi požarom, najbolje je da ostanete iza zatvorenih vrata svog stana. U slučaju da dim počne da prodire oko ivica vrata, natopite peškire i krpe vodom, stavite ih oko štokova i ispred vrata. Tako ćete sprečiti prodror dima u stan. Ako se dim širi kroz ventilacione otvore, i njih zablokirajte mokrim peškirima. Ako je spoljašnji vazduh čist, izadite na terasu, zatvorite vrata za sobom i sačekajte da vatrogasci završe gašenje požara, jer ste u svom stanu najbezbedniji. Nemojte koristiti vodu da biste ugasili požar na električnim instalacijama i aparatima – možete biti izloženi strujnom udaru. Nemojte koristiti vodu ni za gašenje požara izazvanih paljenjem benzina ili ulja, jer ove supstance plutaju na površini vode i mogu da izazovu širenje požara. Za ovakve požare se koriste aparati sa prahom i ugljen-dioksidom.
- Sarađujte sa vatrogascima-spasiocima i dajte im sve potrebne informacije u cilju uspešnije akcije gašenja požara i spasavanja.
- Prilikom evakuacije mislite o ličnim dokumentima, vrednim stvarima i kućnim ljubimcima, ne vraćajte se naknadno po njih.

Uputstva u slučaju da je požar u blizini kuće/stana:

- Ne napuštajte kuću ukoliko niste sigurni da možete bezbedno da se sklonite.
- Mogućnost preživljavanja u stambenim objektima koji su izgrađeni od nezapaljivih i čvrstih konstrukcija je velika.
- Uvedite u kuću ili stan celu porodicu, kao i kućne ljubimce.
- Zatvorite sve prozore i vrata! Blokirajte sve otvore mokrim tkaninama.
- Sklonite zavese sa prozora.
- Pomerite nameštaj ka centralnom delu sobe, što dalje od prozora.
- Zatvorite sva vrata u kući.
- Obezbedite rezerve vode.
- Okupite se svi na jednom mestu.
- Imajte uz sebe baterijske lampe u slučaju da nestane struja.

SPECIFIČNA UPUTSTVA U SLUČAJU NASTANKA POŽARA U ŠKOLI

- Ukoliko dođe do požara u školi, obavestite odgovorna lica da alarmiraju i upozore sve! Za to se koriste ručni javljač požara koji je povezan sa zvučnom sirenom, razglas, zvono određenog trajana ili neki drugi prethodno ustanovljen način za alarmiranje u slučaju požara.
- Ako je početni požar manjeg obima, gasite ga odgovarajućim sredstvima za gašenje, ne ugrožavajući svoju bezbednost i bezbednost drugih.
- Pozovite vatrogasce na broj 193 i dajte im sve potrebne informacije o nastalom požaru: naziv škole, tačnu adresu, gde i šta je zahvaćeno požarom, kolika je spremnost škole, koliko je ugroženih lica i da li ima dodatnih opasnosti.
- Ako je početni požar nastao na električnim uređajima (kompjuter, LCD projektor itd.), isključite uređaj iz struje ili prekinite napajanje preko glavnog prekidača.
- Ne otvarajte prozore u učionici ili bilo kom drugom prostoru gde je požar nastao jer će se time vatra još više rasplamsati. Posebnu pažnju obratite na prostorije povećanog rizika za brzo širenje požara (laboratorijske, kabinete za tehničko obrazovanje, radionice, arhive, biblioteke, kotlarnice, školske kuhinje, tavan...).
- Ne dižite paniku i organizovano pristupite evakuaciji po utvrđenom planu evakuacije.
- Ako je požar nastao za vreme nastave, svaki učitelj i predmetni nastavnik odgovoran je za sprovođenje bezbedne evakuacije odeljenja.
- Napustite prostor, ne otvarajući prozore i za sobom zatvorite sva vrata! Time će se u velikoj meri usporiti širenje požara.
- Proverite da li su svi učenici i osoblje napustili ugroženi prostor, a posebno obratite pažnju na pomoćne prostorije.
- Prilikom izlaska iz škole svi evakuisani treba da se okupe na unapred utvrđenom zbornom mestu. Proverite da li su svi evakuisani na broju.
- Neophodno je sa vatrogascima-spasiocima sarađivati u toku akcije gašenja i evakuacije i pružiti im sve potrebne dodatne informacije.

PRILOG 2

OPŠTA UPUTSTVA ZA VREME ZEMLJOTRESA¹⁶

- Nađite zaklon na bezbednim mestima u kući kao što su dovraci, noseći zidovi, mesto ispod stola, čvrstog nameštaja i ostanite тамо dok traje potres.
- Pokrijte svoje lice i glavu rukama i sklonite se u ugao unutrašnjih zidova prostorije.
- Udaljite se od stakala, prozora, spoljnih zidova, vrata i svega što može da padne ili se sruši na vas.
- Ukoliko ste u krevetu, spustite se dole i zaštitite glavu.
- Ne izlazite na terasu.
- Ostanite u kući dok potres ne prestane i dok izlazak iz objekta ne bude potpuno bezbedan. Iz prizemne zgrade ili sa prvog sprata možete izaći na otvoren prostor, ali vodite računa da budete na bezbednoj udaljenosti od zgrada.
- Sve dok zemljotres traje, izbegavajte stepeništa.
- Ne koristite lift.
- Ostanite mirni i prisebni i ne dozvolite da vas obuzme panika. Budite svesni da su neki zemljotresi samo početni potresi i da ubrzo može uslediti sledeći, jači potres.
- Ne paničite!
- Ne pokušavajte da bežite.
- Ukoliko ste u blizini visoke zgrade, sklonite se od stakala i spoljnih zidova na bezbedno rastojanje.
- Ukoliko ste u javnom objektu, ostanite mirni! Ne paničite! Držite se dalje od mase ljudi koja se u panici kreće ka izlazima.
- Budite svesni da može doći do nestanka struje.
- Uvek imajte pripremljenu baterijsku lampu i tranzistor sa rezervnim baterijama.

¹⁶ Preuzeto i prilagođeno iz Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije: *Porodični priručnik za ponašanje u vanrednim situacijama – da li znate kako da zaštitite sebe i svoju porodicu od posledica vanrednih situacija*; OEBS Misija u Srbiji, i Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije, Beograd, 2014.

- Odmah isključite sve izvore električne energije, gasa i vode. Ukoliko ste koristili bilo koji izvor toplote, isključite ga kada se potres smiri.
- Ukoliko dođe do pojave požara, pokušajte da ga ugasite i obavestite lokalnu vatrogasno-spasilačku jedinicu na broj 193.

Uputstva za ponašanje nakon prvog udara zemljotresa

- Očekujte dodatne potrese. Ako je objekat oštećen, napustite ga smireno zbog mogućnosti jačeg zemljotresa. Ne paničite i izlazite po redu: majke sa decom, stari, bolesni, osobe sa invaliditetom itd.
- Ukoliko se nalazite u oštećenom objektu i osećate miris gasa ili vidite pokidane kablove, ne palite sveće i šibice zbog opasnosti od požara i eksplozija.
- Proverite da li je neko povređen.
- Ne pomerajte teško povređene osobe.
- Pratite uputstva nadležnih organa i spasilaca.
- Koristite mobilni telefon samo u slučaju nužde kako telefonske linije ne bi bile preopterećene.
- Ne koristite automobile kako ne biste ometali spasilačke ekipe u obavljanju njihovih funkcija.
- Izbegavajte ulazak u kuću ili stan, pogotovo ukoliko postoje oštećenja, osetite miris gasa ili vidite oštećene kablove.

Uputstva za ponašanje ukoliko se nađete pod ruševinama

- Ne palite šibicu.
- Ne pomerajte se.
- Prekrijte usta maramicom ili tkaninom.
- Udarajte o cev ili u zid kako bi spasilački timovi mogli da vas pronađu. Ukoliko imate pištaljku, iskoristite je.
- Vičite samo ukoliko je to poslednja opcija. Vikanje može izazvati udisanje opasne količine prašine.
- Sačuvajte prisebnost i pokušajte da se orijentisete.
- Ako ste pritisnuti lakšim materijalom, započnite sa laganim odstranjivanjem, pri čemu treba da štedite snagu i čuvate se oštih predmeta i povređivanja.

SPECIFIČNA UPUTSTVA ZA VREME ZEMLJOTRESA U ŠKOLI

- Ostanite pribrani, ne paničite i ne napuštajte u haosu učionicu i školu!
- Ako ste u učionici, zauzmite što bezbedniju poziciju. Stanite pod dovratak, zavucite se ispod klupe ili drugog čvrstog školskog nameštaja.
- Lezite na pod, sklupčajte se, zaštitite rukama glavu i lice.
- Odmaknite se od prozora, polica, lustera i svega što može da padne na vas i povredi vas.
- Dok zemljotres traje, ne koristite stepeništa i liftove.
- Pojačajte opreznost ako je došlo do oštećenja na školi.
- Posle prvog udara može nastupiti još potresa, i to jačih.
- Posle stišavanja potresa, pristupite evakuaciji prema planu evakuacije. Prilikom kretanja vodite računa o oštećenim delovima objekta u unutrašnjosti, ali i sa spoljne strane škole. Prilikom dolaska do zbornog mesta obratite pažnju i na uličnu rasvetu, bandere i električne vodove, koji takođe mogu biti potencijalna opasnost posle zemljotresa.
- Na zbornom mestu, koje treba da bude na bezbednom rastojanju od škole, proverite da li su se svi evakuisali.
- Sarađujte sa spasiocima i pružite im sve potrebne informacije.
- Ako ste zarobljeni pod ruševinama škole, ostanite pribrani i povremeno dajte zvučne signale. Spasioci će doći po vas.

PRILOG 3

OPŠTA UPUTSTVA ZA PONAŠANJA ZA VREME POPLAVA¹⁷

Uputstva za ponašanja tokom poplava

Pratite informacije preko radija, televizije i putem interneta.

- Budite svesni da su bujične poplave iznenadne. Ukoliko postoji rizik, odmah pređite na više spratove. Ne čekajte instrukcije da biste to uradili.
- Držite se dalje od električnih kablova!
- Izbegavajte oblasti koje su poznate po klizištima i odronima.
- Sarađujte sa spasilačkim ekipama i ne ometajte ih u radu.

Uputstva za ponašanje ukoliko je evakuacija neophodna

- Uzmite nužne stvari i organizovano napustite domaćinstvo kako biste se sklonili na sigurno.
- Sarađujte sa spasilačkim ekipama. Ako se na vreme ne evakuišete, kasnije spasavanje biće mnogo teže, a možda će biti i kasno.
- Ako živate nizvodno od brana i nasipa, saznajte koji je signal za opasnost, koliko vremena vam je potrebno da se sklonite i koja je sigurna granica za sklanjanje u slučaju rušenja.
- Preko sredstava javnog informisanja pratite stanje i upozorenja o mogućoj poplavi i naredbi za evakuaciju.
- Prilikom evakuacije ne dodirujte električnu opremu dok se krećete po vodi.
- Ukoliko imate vremena, poželjno je da prilikom napuštanja kuće isključite struju na glavnom prekidaču i isključite sve električne uređaje. Ne upotrebljavajte vodu sa česme, koristite samo flaširanu vodu i vodu koja stigne kao pomoć.
- Ne hodajte kroz vodu koja se kreće. Kretanje kroz vodu dubine 15 cm može izazvati pad. Ukoliko morate da prođete kroz vodu, idite tamo

¹⁷ Preuzeto i prilagođeno iz: Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije: *Porodični priručnik za ponašanje u vanrednim situacijama – da li znate kako da zaštitite sebe i svoju porodicu od posledica vanrednih situacija*; OEBS Misija u Srbiji i Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije, Beograd, 2014.

gde se voda ne pomera. Koristite štap da biste proverili dubinu vode i čvrstinu tla pod vodom.

- Ne ulazite vozilom u poplavljena područja. U slučaju da vas poplavna voda opkoli, napustite vozilo i, ukoliko je to moguće, bezbedno pređite na više tlo.
- Ne prelazite brzake i potoke pešice niti kolima.
- Evakuišite domaće životinje, a ako to ne možete da uradite, oslobođite ih iz objekata u kojima su smeštene.
- Budite spremni za slučaj da morate da napustite domaćinstvo! Pripremite ranac ili torbu sa ličnim dokumentima i najosnovnijim stvarima poput baterijske lampe, pištaljke, kabanice, tople odeće, duboke obuće (po mogućstvu gumene čizme), flaše sa piјačom vodom, tranzistora, rezervne baterije, štapa, kanapa i slično.

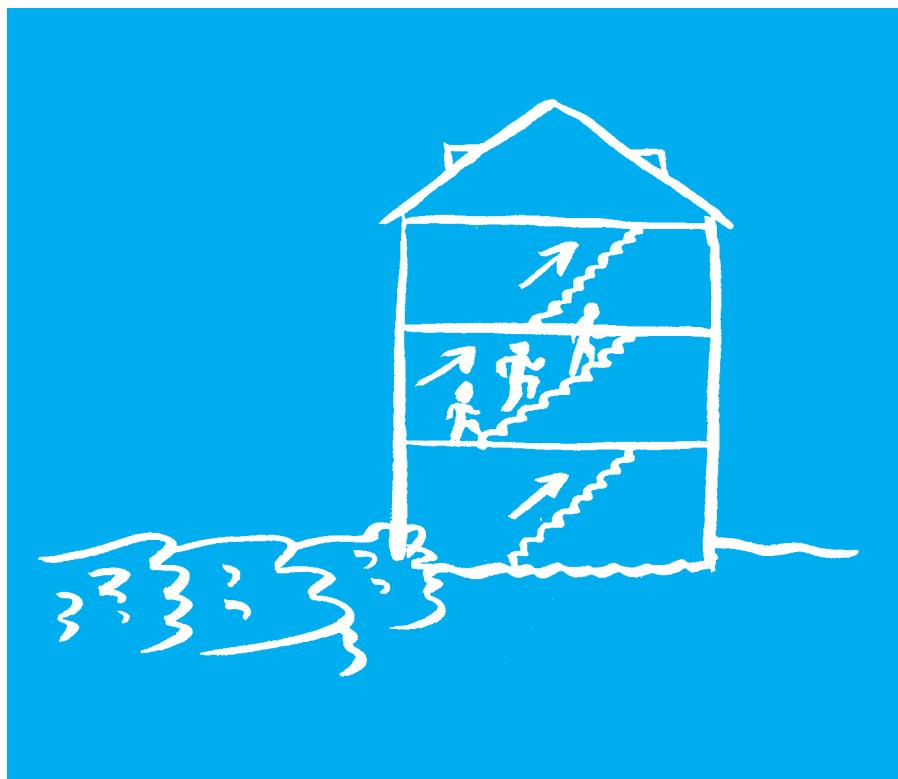
Uputstva za ponašanje posle poplava:

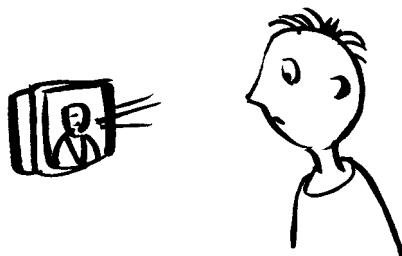
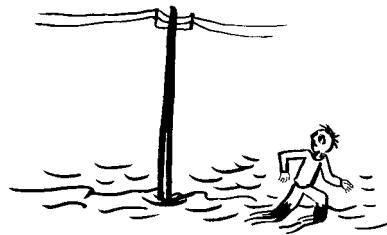
- Slušajte izveštaje u vestima o vodosnabdevanju i o ispravnosti vode za piće.
- Izbegavajte plavnu vodu! Ona može biti zagađena muljem, uljem, benzinom ili fekalnom kanalizacijom. Plavna voda takođe može biti pod strujnim naponom od podzemnih kablova.
- Izbegavajte vodu koja je u pokretu.
- Budite pažljivi u oblastima sa kojih se plavna voda povukla, putevi su možda oštećeni i opasni.
- Vratite se u svoje domove samo pošto nadležne službe proglose da je to bezbedno.
- Nemojte koristiti električne aparate pre provere.
- Očistite i dezinfikujte sve površine.
- Držite se dalje od zgrada koje su okružene plavnim vodama.

SPECIFIČNA UPUTSTVA ZA PONAŠANJE ZA VREME POPLAVE U ŠKOLI

- Ako primetite da voda nadolazi, odmah obavestite ostale i odgovorna lica u školi.
- Ako dođe do iznenadne bujične poplave za vreme nastave, bez panike organizujte brzu i bezbednu evakuaciju na više spratove. Pozovite spasioce na broj 193 i mirno sačekajte pomoć.

- Ako se očekuje poplava u području škole, bez panike pristupite evakuaciji svih učenika i zaposlenih prema planu evakuacije na bezbedno mesto. Proverite da li su svi napustili školu.
- Ako vreme i bezbednost dozvoljavaju, evakuišite na više spratove vredne stvari i opremu (tehnička nastavna sredstva, IT opremu, arhivu, biblioteku).
- Po napuštanju škole isključite struju u celom objektu.
- Na zbornom mestu proverite da li su svi evakuisani na broju.
- Sarađujte sa spasiocima i pružajte im sve potrebne informacije!
- Sve vreme pratite informacije preko sredstava informisanja o stanju na ugroženom području, sanaciji i vraćanju u redovne nastavne aktivnosti.

PRILOG 4

OPŠTA UPUTSTVA O KLIZIŠTIMA I ODRONIMA¹⁸

Šta da radite ukoliko živite u oblastima koja su podložna klizištim i odronima

- Obratite pažnju na čudne zvuke koji mogu biti pokazatelji pokretanja klizišta ili odrona, poput lomljenja drveća i slično.
- Ako ste u blizini potoka ili kanala, budite na oprezu zbog povećanja ili smanjenja protoka ili zamućivanja vode.
- Razmotrite mogućnost napuštanja ugroženog mesta pod uslovom da to možete bezbedno učiniti.
- Ostanite budni i na oprezu! Slušajte upozorenja sa radija i televizije o mogućim jakim kišama.

Šta da radite ukoliko primetite opasnost od klizišta

- Obavestite nadležnu službu na broj 193 ili 1985!
- Obavestite komšije koje mogu biti pogodene ovom opasnošću i udaljite se iz zone klizišta, budući da je to najbolja zaštita.

Šta da radite posle klizišta

- Držite se dalje od oblasti koja je pogodena klizištima.
- Slušajte radio i televizijske vesti kako biste imali najnovije informacije.
- Obratite pažnju na poplave koje se mogu pojaviti posle klizišta i odrona.
- Proverite ima li povređenih ili zarobljenih ljudi u blizini klizišta.
- Pomozite komšijama kojima je potrebna posebna pomoć: deci, starijima i osobama sa posebnim potrebama.
- Proverite ima li pokidanih električnih vodova ili oštećenih puteva i pruga i prijavite to lokalnim vlastima.
- Prijavite oštećenja u temelju kuća, na dimnjacima ili krovovima.

¹⁸ Preuzeto i prilagođeno iz Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije: *Porodični priročnik za ponašanje u vanrednim situacijama – da li znate kako da zaštitite sebe i svoju porodicu od posledica vanrednih situacija*; OEBS Misija u Srbiji, i Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije, Beograd, 2014.

SPECIFIČNA UPUTSTVA O KLIZIŠTIMA I ODRONIMA U BLIZINI ŠKOLE

- Ako se škola nalazi u zoni klizišta i odrona i ako je došlo do obilnih padavina i poplava, a pogotovo ako čujete čudne zvuke (krckanje, pucanje i sl.), organizujte opštu evakuaciju svih učenika i zaposlenih iz škole prema planu evakuacije. Udaljite se iz opasne zone!
- Proverite da li su svi na zbornom mestu i da li su napustili školu.
- Prilikom organizovanog udaljavanja iz zone klizišta i odrona izbegavajte rizična i opasna mesta.
- Saradujte sa spasiocima i drugim odgovornim licima! Pružite im sve potrebne informacije!
- Pratite sve informacije preko sredstava javnog informisanja o klizištima i odronima na području škole.

PRILOG 5

OPŠTA UPUTSTVA PONAŠANJA U EKSTREMnim VREMENSKIM USLOVIMA¹⁹

Simptomi toplotnog udara:

- Visoka telesna temperature (iznad 40° C)
- Suva i vruća koža
- Otežano disanje i drhtanje
- Ubrzan rad srca (160-180 otkucaja u minuti)
- Nizak krvni pritisak
- Vrtoglavica, glavobolja, umor
- Mučnina i povraćanje
- Grčevi, nesiguran hod
- Gubitak svesti
- Odsustvo znojenja

Simptomi hipotermije:

- Niska telesna temperature (ispod 35° C)
- Ubrzan rad srca
- Ubrzano disanje
- Hladna koža
- Drhtavica
- Iscrpljenost, pospanost
- Otežan govor i kretanje
- Poremećaj pamćenja (amnezija), promena raspoloženja, ratobornost
- Bolovi u zglobovima, ukočenost mišića
- Promrzline
- Konfuzija, dezorientisanost

Šta da radite u slučaju toplotnog udara

- Odvedite ugroženu osobu u rashlađenu prostoriju ili u hlad.
- Uklonite joj suvišnu odeću.

¹⁹ Preuzeto i prilagođeno iz Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije: *Porodični priručnik za ponašanje u vanrednim situacijama – da li znate kako da zaštite sebe i svoju porodicu od posledica vanrednih situacija*; OEBS Misija u Srbiji i Republika Srbija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Sektor za vanredne situacije, Beograd, 2014.

- Umivajte je hladnom vodom i izložite strujanju vazduha.
- Ukoliko je u svesnom stanju, dajte joj da pije tečnost, napitke bez kofeina i alkohola.

Šta da radite u slučaju hipotermije (smrzavanja)

- Odvedite ugroženu osobu na toplo mesto.
- Obucite joj suvu odeću i uvijte joj celo telo u čebe.
- Ugrejte prvo centralni deo tela.
- Postavite je u ležeći položaj sa podignutim stopalima.
- Dajte joj da pije tople napitke.
- Pružite joj prvu pomoć i u što kraćem roku organizujte prevoz do najbliže medicinske ustanove.

SPECIFIČNA UPUTSTVA ZA PONAŠANJE PRILIKOM EKSTREMNIH VREMENSKIH USLOVA U ŠKOLAMA

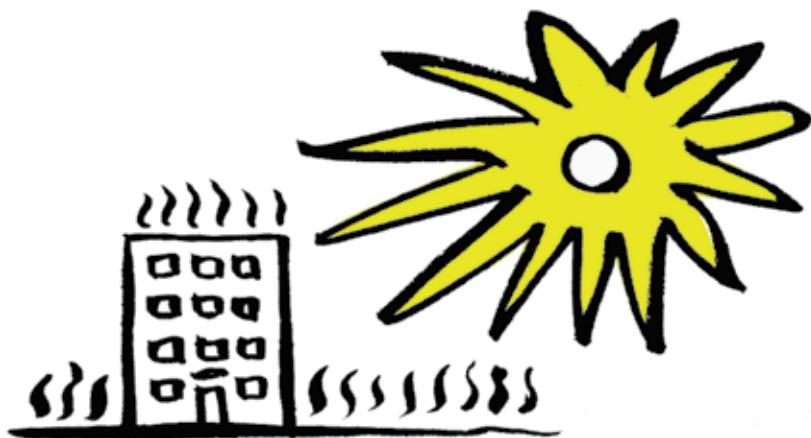
Visoke temperature

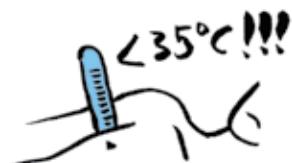
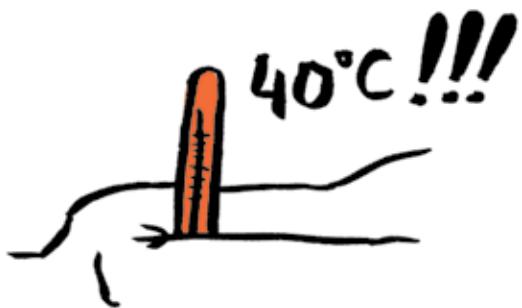
- Lagano se oblačite i obavezno nosite šešir ili kačket kad idete u školu.
- Obavezno nosite flašicu sa vodom u rancu ili u školskoj torbi.
- Ako u školi nema klima-uređaja, organizujte postavljanje ventilatora i redovno provetrvajte učionice.
- Spustite roletne, posebno ako su prozori okrenuti prema sunčanoj strani.
- Pripremite i organizujte konzumiranje pijaće vode u školi.
- Organizujte vanredno dežurstvo u školi i neprekidno pratite situaciju.

Niske temperature

- Slojevito se oblačite i zaštite sve delove tela od hladnoće prilikom odlaska i povratka iz škole .
- Odredite prostorije koje će imati dodatno grejanje za sušenje jakni, kaputa, kapa, šalova i rukavica učenika.
- Vodite računa o kretanju po zaledenim površinama. Neophodno je očistiti prostor oko škole, ulaze i izlaze, od snega i leda.
- Sve klizave površine u školi (posebno u holu kod ulaza) neophodno je vidno obeležiti, postaviti upozorenje i redovno ih brisati.
- Organizujte kuvanje toplih napitaka u školi.
- Pazite na ledenice na putu do škole i oko škole. Posebno je rizično

kada posle ekstremno niskih temperatura otoplji ledenice počnu da se tope. Ledenice mogu da izazovu velike povrede prilikom pada sa krovova. Takve prostore obeležite! Postavite upozorenja! Po mogućству organizujte skidanje opasnih ledenica.

PRILOG 6

SCENARIA SIMULACIJA ELEMENTARNIH NEPOGODA U ŠKOLI

I Scenario zemljotresa u školi

Iznenada dolazi do zemljotresa. Daje se alarm preko razglaša ili dogovorenog trajanja zvona. Sva deca u učionici zauzimaju što bezbedniji položaj od rušenja konstrukcija. Posle smirivanja potresa, učitelj organizuju učenike za evakuaciju i postupanje u slučaju zemljotresa. Svi napuštaju učioniku bez panike. Proverava se da li su svi učenici napustili prostoriju i da li su putevi za evakuaciju slobodni. Proverava se da li je stepenište bezbedno za evakuaciju i napušta se objekat. Grupa se kreće na bezbednom rastojanju od škole i dolazi na zborni mesto, prema planu evakuacije. Proverava se da li su svi učenici na broju. Na lice mesta dolaze spasioci, kojima se daju informacije o stanju objekta i tome da li su svi napustili objekat. Spasioci pretražuju školu i spasavaju eventualno ugrožene i zarobljene ljude u obrušenim konstrukcijama.

II Scenario poplave u školi

Bujična poplava! Voda nadolazi u prizemlju. Daje se alarm preko razglaša ili dogovorenog trajanja zvona. Predmetni nastavnik organizuje učenike za evakuaciju i postupanje u slučaju poplava. Učenici uzimaju lične stvari i bez panike napuštaju učioniku. Predmetni nastavnik proverava da li su svi učenici napustili prostor. Isključuje se struja u celom objektu. Nivo vode ispred škole ne dozvoljava evakuaciju van škole. Grupa se penje na gornji sprat mirno, u koloni, prema planu evakuacije. Svi dolaze do zbornog mesta prema planu evakuacije. Provera se da li su svi učenici na broju. Na lice mesta dolaze spasioci i pretražuju prizemlje škole. Po mogućству se organizuje spasavanje učenika sa gornjeg sprata škole.

III Scenario požara u školi

Zapalila se biblioteka! Dim se polako širi po hodnicima. Daje se alarm o nastanku požara preko razglaša ili dogovorenog trajanja zvona. Predmetni nastavnik organizuje učenike za evakuaciju i postupanje u slučaju požara. Zatvaraju se prozori, stavljaju se maramice na usta i u pognutom položaju, bez panike, napušta se učionica. Pregleda se da li su svi učenici napustili

prostor i zatvaraju se vrata od učionice. Škola se napušta mirno, u koloni, hodnikom. Prema planu evakuacije izlazi se iz škole. Grupa dolazi do zbornog mesta i predmetni nastavnik proverava da li su svi učenici na broju. Na mesto požara dolaze vatrogasci-spasioci. Brzom akcijom lokalizuju požar i vrše pretragu prostora kako bi utvrdili da li je neko ostao u ugroženom prostoru.

